

ЗАН

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ
ҚҰҚЫҚТЫҚ,
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ
ЖУРНАЛ

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№3 | 2024

ZANMEDIA.KZ

НҰРЖАН ҚАРАБАЕВ, АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ АРНАУЛЫҚ АДАЛЕТ ПАЛАТЫ СІМІСІ

**«ШТАТ САНЫ ӨСПЕЙ,
ЖҮКТЕМЕ АЗАЙМАЙДЫ»**

ЗАҢ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ,
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

№3 | 2024

МЕНШІК ИЕСІ:

«ЗАҢ» Медиа-корпорация»
жауапкершілігі шектеулі
серіктестігі

Редакторлар кеңесінің
төрағасы - директор

Досымбек ӨТЕҒАЛИЕВ

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:

АХПАНОВ А.,

д.ю.н., профессор

АЙТХОЖИН К.К.,

д.ю.н., профессор

ӘБДІРАСҰЛОВ Е.,

з.ғ.д., профессор

БОРУБАШЕВ Б. з.ғ.д.

профессор (Қырғызстан)

МАУЛЕНОВ К.,

д.ю.н., профессор

СӘБІКЕНОВ С.,

з.ғ.д., профессор

ДОСАЛИЕВ Қ.

з.ғ.д., профессор

ШУМИЛОВ В.,

д.ю.н., профессор,

заведующий кафедрой
Всероссийской Академии
внешней торговли

РЕДАКТОРЫ

Түймегүл ИБАШЕВА

МАЗМҰНЫ

Нұржан ҚАРАБАЕВ, Алматы қалалық сотының судьясы:

«Штат саны өспей, жүктеме азаймайды»

Т.СМАҒҰЛҚЫЗЫ.....4

Реформалар халық игілігіне бағытталған

Д.КЕНТБАЕВ.....7

Принципы государственных закупок

М. КАДЫРОВА.....11

Мемлекеттік қызметшілер әдеп нормаларын сақтауы тиіс

Б. ШАНКЕРЕЕВ.....15

Правила обязательны для всех

Г. АҚМОЛДИНА.....18

Алимент төлеу міндет

М. БАЙМУХАНБЕТОВА.....20

Аспекты приватизации жилья

Р. САГЫНДЫКОВА.....22

Конституциялық сот – құқықтық қорғау кепілі

А. ӘБІЛҚАЙЫСҚЫЗЫ.....25

Бауыржан ЖАНДАРБЕК, әл-Фараби атындағы

ҚазҰУ-дің оқытушысы, заң ғылымдарының докторы:

«Болон хартиясынан шықпай, білім мен ғылым түзелмейді»

Т.ИБАШЕВА.....27

Соттың белсенді рөлі – судьяның мәртебесін көтереді

А. ШЕКЕНОВА.....30

Меры поощрения осужденных

А. АЛИЕВА.....32

На усмотрение суда

Э. МУКАЕВ.....34

Правовое регулирование инфлюенсеров

С. МАМАНОВА.....36

Ювеналды соттардың құзыреті кеңейді

Г.ОРАЛБАЙ.....39

Ақбөкенді заңсыз аулағандар жазаға тартылады

Р.НАРБЕК.....41

Нұржан ҚАРАБАЕВ, Алматы қалалық сотының судьясы:

„ШТАТ САНЫ ӨСПЕҮ, ЖҮКТЕМЕ АЗАЙМАҮДЫ“

– Нұржан Ерубайұлы, алқабилер институты сот үкімінің әділдігін қамтамасыз ете алуда ма?

– Алқабилер қарапайым тілмен айтқанда халық соты. Халық өкілдерінің қатысуы елдің сотқа деген күмәнді көзқарасын өзгертеді. Негізінде сот істерін алқабилердің қатысуымен жүргізу әділ сот төрелігін қамтамасыз ету мақсатында енгізілген болатын. Осы жағынан алғанда алқабилер институты өзінің қажеттілігі мен тиімділігін дәлелдеді деуге толық негіз бар. Мұны тиісті заңдардың жетілдіріліп, толықтырылуы да байқатады, яғни, алқабилердің қатысуымен қаралатын істер санаты көбейтілді.

Бұдан екі жыл бұрын алқабилердің қатысуымен қаралатын істер санаты 14 болса, 2023 жылы 32-ге, биылдан бастап 45-ке өсті. Бұған қоса қылмыстық соттардың соттылығына берілетін қылмыстық істерге алқабилер қатысатын болды. Тағы бір айта кетерлігі, ресми мәліметтер алқабилердің қатысуымен жүргізілген сот процестері бойынша ақтау үкімдері артқанын растайды. Бұл институтты жетілдіру заман талабынан туындап отырғаны күн өткен сайын байқалуда.

Алқабилер соты қарапайым халық өкілдеріне өзі сияқты басқа азаматтың тағдырын шешу барысында сот төрелігін жүзеге асыруға ерекше мүмкіндік беруімен маңызды. Азаматтарға шешім қабылдауға құзыреттілік беру – мемлекет пен қоғам арасындағы қарым-қатынастың жақсаруына оң әсерін тигізеді.

– Алқаби мүшелері мен судья арасында қандай да бір мәселе туындайтын кездер бола ма, олар қалай қорғалған?

– Алқаби соттың қылмыстық істі заңда

белгіленген тәртіппен қарауына қатысуға шақырылған ел азаматы, жоғарыда айтқанымыздай, халықтың өкілі. Ол алқабилікке кіріспес бұрын Қылмыстық іс жүргізу кодексінде белгіленген тәртіппен сот отырысында тәртіп сақтау және төрағалық етушінің заңды өкіміне бағыну туралы ант қабылдайды. Сондай-ақ, оның заңмен белгіленген құқықтары мен міндеттері бар және істі қарауға байланысты оған шектеулер де қойылады. Мысалы, бір алқаби қасындағы басқа алқабиге өз пікірін таңып, сол арқылы оны сотқа қарсы қоюға немесе заңды шешім шықпай жатып пікірін айтуға құқылы емес. Кейде алқабилер арасында антын орындамайтындар да кездеседі. Бірақ, мұндай мәселелер заң аясында шешілуде.

Алқабилік – азаматқа үлкен жауапкершілік жүктейді. Алқабилер туралы заңда көрсетілгендей, алқаби мен отбасы мүшелері және олардың мүліктері мемлекеттің қорғауында болады. Қылмыстық процесте алқабилер сотының қажеттілігі олардың жауапкершілігі артқан сайын айқындала түсуде.

– Алдағы уақытта елімізде арнайы кассациялық соттар құру мақсаты көзделіп отыр, бұл қаншалықты тиімді болмақ?

– Сот жүйесінде болып жатқан реформаның барлығы ел азаматтарының, жеке және заңды тұлғалардың құқықтарының әділ қорғалуын, ашықтық пен қолжетімділікті, жұмыс сапасын арттыруды көздейді. Дегенмен, бұл тұста ескерерлік бір мәселе бар, арнайы сот құрылғанда оған міндетті түрде жаңа штат бөлініп, судьялар құрамы толықтырылу керек. Сонда ғана жұмыс сапасы артады.

Мұны айтып отырғаным, бізде істер кассациялық тәртіпте Жоғарғы Сотта қаралады. Егер сотқа жүгінушілер жаппай кассацияға шағымданатын болса Жоғарғы Соттағы судьялар үлгере ме? Ондай кезде судьяға бір істі қарайтын уақытта 20 іс қарауға тура келеді. Мәселен, апелляциялық алқа істі кассациялық алқа қарауына беруден бас тарту туралы қаулы шығарғанымен, қандай да бір заң бұзушылық болса азаматтар кассациялық алқаға жүгіне алады, олардың құқығы бұл ретте шектелмеген. Азаматтар тек кассацияда емес, барлық сот сатысында өздерінің құқығы мен бостандығын, заңды мүддесін қорғай алатынын түсінулері тиіс.

– Жаңа сот ашылғанымен жүктеме мәселесі дұрыс ұйымдастырылмаса тиімді болуы екіталай дейсіз бе?

– Қарапайым мысал, жаңа соттар құрылса, оларға әр соттан іріктеліп жұмыс істеп жатқан судьялар алынады. Судьялар санында өзгеріс жоқ. Елімізде үш мыңға жуық судья болса, солар айналып жүре береді. Бұл бір соттағы судья саны қысқарғанымен, істер санының сол күйі қалатынын көрсетеді. Жүктеменің көптігі жаңадан ашылған соттармен оларға жаңа штаттың берілмеуімен тікелей байланысты. Қазақша айтқанда «Үйдің ішінен үй тігіледі», бұрынғы соттың штаты алып қойылады. Басты мәселе осында.

– Мұндай кезде жұмыс сапасына

емес, үлгеруге, яғни, санға басымдық беріліп кетпей ме?

– Солай болатыны айтпаса да түсінікті. Сот әкімшісі қызметінде жүргенімде судьялар хатшылар жетіспейтінін алға тартатын. Өйткені, жұмыс көп, әлеуметтік мүмкіндіктері төмен жастар хатшылыққа көп тұрақтамайды. Басшыларға алдымен олардың жағдайын жасауды айтатынымын. Бір өзі үш адамның жұмысын істеп отырған маманға қандай талап қоюға болады. Мәселен, бес жүз іс қаралатын сотта бес, екі жүз іс қаралатын сотта он судья бар. Сондықтан, ең бірінші істің саны мен оның күрделілігіне көңіл бөлінуі керек. Негізі жүктемені жалпы соттар ашу арқылы жеңілдетуге болады.

Алматыдағы аудандық соттар біріктірілсе барлығының жүктемесі теңесер еді. Қылмыстық істердегі елу судьяның әрқайсысына жүз істен бөлінсе, тиімді болады. Бізде бір судья отыз, енді бірі үш іс қарап жылды жабады. Айырмашылық жер мен көктей. Шымкент пен Астанада соттары біріктірілді. Мұның тәжірибе жүзінде тиімділігі мен тиімсіздігін сол соттардың судьялары ұдайы айтып, бұл реттегі ой-пікірлерімен бөлісіп отырулары керек. Сот төрелігінің сапасын көтеру судьяның біліктілігі мен тәжірибесіне тікелей байланысты.

– Жүктемені жеңілдетуге медиация институтының қаншалықты әсері болуда?

– Медиация институты дауды, сот жүктемесін азайтуда маңызды рөл атқарады. Соған орай, сотқа дейінгі дауды реттеу институттарын қоғамымыздың барлық саласында дамытуға айрықша көңіл бөлініп жатыр. Қазақстан 2019 жылы Сингапурда өткен БҰҰ-ның Медиация туралы конвенциясына қол қойды. Медиация институтының дамуына тек соттар емес, барлық мемлекеттік мекеме қызметкерлері, медиаторлар, адвокаттар, заңгерлер болып атсалысулары керек. Өкінішке қарай, бізде олай болмай отыр. Мысалы, Англияда дау-жанжалды шешуде жедел желі жұмыс істейді. Оған хабарласқан адамдарға мәселені шешу бойынша кеңестер беріліп, медиаторлар тізімі ұсынылады екен. Бізде де осындай арнайы қызметтер ұйымдастырылса, медиация рәсімдерінің қолданыс аясы кеңейіп, сотқа түсетін істер саны төмендер еді.

– Сауатты заңгерлердің судьялыққа көптеп келмеуіне іріктеу талаптарының қатаңдығы себеп емес пе, оларды ынталандыруға қалай қол жеткізуге болады?

– Біздің елде судьялыққа іріктеу ЭЫДҰ елдеріндегідей әрбір кандидатты жан-жақты зерделеу және бағалау арқылы жүзеге асырылады. Судьялыққа үміткерлерді іріктеу талаптарының барынша қатаң болғаны дұрыс. Өйткені, кез келген нәрсеге оңай қол жеткізу оның қадірін қашырады. Қатаң талаптардан өтіп келген судья жұмысын адал атқарады, одан айырылып қалмауға тырысады. Жалпы алғанда судья лауазымына кадрларды іріктеу сот төрелігін қамтамасыз етудегі басты мәселе болып саналады.

Судьяның мәртебесі Конституциямен, арнайы заңмен бекітілген. Мәртебе жоғары болғанымен жағдай да соған сай болуы керек. Жүктеме өте ауыр. Мұны әріптестерімнің барлығы жақсы біледі. Сенбі, жексенбі күндері де жұмысқа келуге тура келеді. Жүктеме көп болғандықтан, судьялардың жалақысы әлі де жоғарылатуды талап

етеді. Заңды үкім, әділ шешім шығару үшін терең білім, қажырлылық, мықты денсаулық қажет.

Жиырма жылдық еңбек өтілі бар судья отставкаға шыққанда еңбегінің жемісін екі есе көретін жағдайда болу керек. Тек судьялар емес, сонымен бірге сот мамандарына да тиісінше көңіл бөлінгені абзал. Олардың да жұмысы оңай емес. Бір ғана мысал, қазіргі күні судьяларға арналған медициналық мекеме жоқ. Емханада дәрігердің қабылдауын күтеміз. Оның бәрі уақыт алады. Сотқа неше түрлі тағдырлар келеді, жүрекке, жүйкеге салмақ түседі. Сондықтан, бұл мәселе қарастыруды қажет етеді.

– Қызметін мінсіз атқарып, зейнет жасына немесе отставкаға шығу уақыты келген судьяларға одан әрі жұмыс істеу мүмкіндігі берілуі керек деген пікірлерге қалай қарайсыз?

– Менің ойымша, 63-ке толған соң демалған дұрыс. Өйткені, судьялық өте жауапты әрі күрделі жұмыс. Мұны көп жылдық еңбек өтілі барлар жақсы біледі. Қазіргі күні отставкадағы тәжірибелі судьяларды алты айға қызметке қайта шақырады. Олардан жастардың үйренері көп. Бірақ, бұл мәселенің тиімді тетігін ойластырған жөн, себебі, отставкаға еңбек өтілі жеткен судья жұмысты араға төрт-бес жыл үзіліс салмай жалғастыру керек. Яғни, жиырма жыл еңбек еткен судья отставкаға кету немесе кетпеу мәселесін өзі шешуі тиіс. Оны отставкаға жіберіп, екі-үш жылдан кейін қайта шақыру көңілге қонымсыз. Себебі, ол сол аралықта жұмыстан қол үзіп қалады, заңдар өзгеріп кетеді.

– Адвокаттардың жұмысына халықтың көңілі тола бермейді, бұл ретте айтарыңыз?

– Халық адвокат қорғайды деп ойлайды, бірақ, істің нүктесін сот қояды. Мысалы, бір адвокат бірнеше істі қатар алады. Соның салдарынан сот отырысына келе алмайтындарын бір күн қалғанда айтып, процесті басқа күнге қалдыруды сұрайды. Келесі отырысқа тараптардың бірі келе алмауы мүмкін. Өйткені, олар алдын ала дайындалып қояды. Мемлекеттік қорғаушылардан қиындық туындамайды, ақылы адвокаттар тарапынан осындай мәселе болып жатады. Мерзімі өтіп кетеді, сондай кезде істің уақытылы қаралмағанына сот кінәлі болып қалады. Көпшілік

адвокаттың кесірінен процестің басқа күнге қалғанан түсінбейді. Тараптар мен сот адвокаттың уақытына бейімделмеу керек. Керісінше, адвокат сотты, сондай-ақ, өздеріне ақы төлеп отырған азаматтарды және олардың уақытын сыйлауға міндетті.

– Сіздіңше судьялық қызметке сайлау жүйесі арқылы келген дұрыс па әлде тағайындалу арқылы ма?

– Ата Заңға сәйкес Қазақстан өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде бекітеді, оның ең жоғары құндылықтары – адам, оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары. Судья – сот төрелігін жүзеге асыратын және әлеуметтік әділеттілікті орнатудың кепілі болып табылады. Әлеуметтік әділеттілікке қол жеткізуде тек Конституция мен заңдарды басшылыққа алады.

Сондықтан судья қызметке тағайындалса да, сайланса да жұмысын адал атқару керек. Біз бұл мәселеге осы жағынан қарауға тиіспіз. Мысалы, депутаттарды халықтың өзі қалап, сайлайды. Алайда, солардың бәрі өз сайлаушыларының сенімін ақтап жүр деп айта алмаймыз. Сондықтан, судья, прокурор, депутат, т.б. қайсысы болса да, қызметке қандай жолмен келсе де басты орынға халық пен елдің мүддесін қоятындай адам болуы қажет.

– Заңдардың ұдайы өзгертілуін құптайсыз ба?

– Иә, қатып қалған ештеңе жоқ, заңдар азаматтар құқықтары мен бостандықтарының әділ әрі тиімді қорғалуын қамтамасыз ету мақсатында өзгертіліп, толықтырылады. Мысалы, Мәжіліс депутаттары «Қылмыстық, Қылмыстық іс жүргізу және Қылмыстық атқару кодекстерін оңтайландыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасын мақұлдады. Бұл заңдарды жаңарту қоғамның ең жоғары конституциялық құндылықтарын қорғауды күшейтуге, қылмыстық процеске қатысушылардың процессуалдық құқықтары мен міндеттерін тиімді іске асыруын қамтамасыз етуге, сондай-ақ, республикамызда адам құқықтарын құрметтеуді арттыруға мүмкіндік береді.

– Судьялардың құқығы бұзылуы мүмкін ғой сондай сәтте Судьялар одағы тарапынан қолдау бола ма?

– Қызметте неше түрлі жағдайлар кезде-

седі, сотқа жүгінушілер судьяның үстінен негізсіз шағымдар түсіреді. Бірақ, осы уақытқа дейін Судьялар одағының бірде-бір судьяның құқығын қорғап талап арыз бергенін көрген жоқпын. Төле би бабамыз «Халыққа бай құт емес, би құт» немесе «Ханда қырық адамның ақылы болса, биде қырық адамның ары мен білімі болады» деген. Бұл ел мен жұрттың алдында судьяның орны да, қызметі де зор екенін көрсетеді. Сондықтан, судьялар жағдайын жақсартуға Судьялар одағы күш салып, олардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауы керек.

Менің жеке пікірім бойынша судьялар одағында істеп отырған судьяларды мүше етіп сайламай, халықтың алдында батыл сөйлей алатын өз пікірлері бар отставкада жүрген судьяларды ғана тек бір рет 3 жылға мүшелікке сайлау қажет. Себебі, судьялар одағында жұмыс істеп жүрген судьялар соттарды қорғайтын болса олардың жұмысына кедергі болуы мүмкін. Осындай жағдайда отставкада жүрген судьяларға жұмыс табылады. Оларға судьялар одағының салымынан арнайы жалақы қарастырылуы қажет. Алдыңғы аға буын судья әріптестерім де осы пікірде деген ойдамын.

– Балаларыңыз сеніміңізді ақтады ма, ризасыз ба?

– Адам үшін ұрпағының болашағынан артық құндылық та, бақыт та, байлық та жоқ. Аллаға шүкір, қыздарым өмірден өз орындарын тапты. Қалаған оқуларын оқып, мамандықтарын алды, соған орай қызметке орналасты, жарларын тапты. Мың тәубе деймін немерелерім бар. Кенже қызым биыл 9-сыныпты бітіріп, ҚР азаматы қатарында жеке куәлігін алды. Оның да болашағынан зор үміт күтеміз, сабағын өте жақсы оқиды, өнерлі, домбыраны жақсы шертеді. Мен қыздарымды әрқашан да мақтан тұтамын.

– Наурыз мерекесіне тілегіңіз?

– Жақсылықтың жаршысы, жаңа жылдың бастауы Наурыз мерекесімен сексеннің сеңгірін бағындырып, бала-шағасының амандығын тілеп отырған асыл анамды, сондай-ақ, барлық Қазақ елінің аруларын құттықтаймын. Жұртымыз аман, жеріміз тыныш болсын. Әр отбасыға шаттық, бақыт тілеймін.

**Сұхбаттасқан Т.СМАҒҰЛҚЫЗЫ,
«Заң» журналының редакторы**

РЕФОРМАЛАР ХАЛЫҚ ИГІЛІГІНЕ БАҒЫТТАЛҒАН

Судьялар одағының ұйымдастыруымен өткен VIII съезде сот құрылымы мен сот өндірісін ықшамдау, заңнамалық базаны жетілдіру, құқық қолдану тәжірибесінде бірізділікке қол жеткізу, судьяларды іріктеу және судьялардың мәртебесін бекіту, олардың кәсіби біліктілігін арттыру, мінез-құлқының моральды-этикалық нормаларын жақсарту, мүдделері мен құқықтарын қорғау сияқты өзекті мәселелер көтерілді. Соттарды мамандандыру, судьялардың жүктемесін азайту, процестердің жарыспалылығын қамтамасыз ету туралы да сөз болды. Бір сөзбен айтқанда, судьялардың съездері өткір тақырыптарды талқылаудың ашық алаңына айналып, сот жүйесінің әрі қарай дами түсуіне нақты бағыт-бағдар сілтеді. Судьялар одағының негізгі міндеті мен рөлі де осы болатын.

Әрине, Судьялардың I съезінің сот жүйесіндегі алар орны ерекше. Өйткені, мұнда құрылтайшылық құжаттар, Жарғы, филиалдар мен комиссиялар туралы ережелер, Судья мінез-құлқының этикалық кодексі қабылданды. 1999 жылы өткен Судьялардың II съезі соттардың материалдық-техникалық жағынан қамтамасыз етілуін Әділет министрлігінен Жоғарғы Соттың жанындағы Сотты әкімшілендіру комитетінің құзырына беру туралы маңызды мәселелердің көтерілуімен ерекшеленді. Бұл сот жүйесінің түбегейлі тәуелсіздігін қамтамасыз ету үшін аса қажет болатын. Соттарды мамандандыруға, судьяларды тағайындаудың ашықтығын қамтамасыз етуге, «Қазақстан Республикасының сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы» Конституциялық заңның қабылдануына алғашқы қадамдар жасалды.

2001 жылы өткен Судьялардың III съезінде алқабилер институтын, мамандандырылған экономикалық және әкімшілік соттарды, қылмыстық жазаны ырықтандыру мен ізгілендіру, өлім жазасын орындауға мораторий енгізу бастамалары көтерілді.

2005 жылы өткен Судьялардың IV съезінен соң бақылау органдарын оңтайландыру, сот өндірісін ықшамдау, судьяларды іріктеу талаптарын күшейту, халықаралық стандарттарға сәйкес тұтқынға алуға соттың санкция беруін енгізу шаралары қолға алына бастады.

2009 жылы өткен Судьялардың V съезінің делегаттары тергеу әрекеттеріне соттар тарапынан бақылау жүргізуді кеңейту, ювеналды соттарды құру, медиация институтын дамыту, электронды технологияларға көшу мәселелерін көтерді.

2016 жылы өткен Судьялардың VII съезінде мінез-құлықтарының Бангалор принциптеріне негізделген Судьялардың жаңа Әдеп кодексі қабылданды. Маңызды ұсыныстардың бір парасы 2020 жылдың қазан айында өткен Судьялардың VIII съезінде талқыланды. Соңғы жылдары сот төрелігін жүзеге асырудың бірқатар маңызды жобасын жүзеге асыра отырып, сот жүйесінің әлеуетін нығайта түскен «Сот жүйе-

сінің 7 тасы» бағдарламасының негізінде оңды өзгерістердің орын алғаны байқалады.

Судьялардың VIII съезінің сот реформасының кезекті кезеңіне өтуге ықпал беріп отырғанын ерекше айтып өткім келеді. Міне енді IX съезі өткізілмек. Судьялардың сот төрелігін атқаруына байланысты қоғам тарапынан қойылатын талаптың күн санап өсе түсуі олардың кәсіби міндетін атқару барысында, күнделікті тұрмыстағы, отбасындағы, қоғамдағы мінез-құлық тәртібіне жоғары сұранысты қалыптастырды. Өйткені, судья тәулік бойы судья болып қала береді, оның әр басқан қадамы, әрбір іс-әрекеті көпшіліктің назарынан тыс қалмақ емес.

Судьялар съезінде қабылданған кодексте судьялардың этикалық мінез-құлқының белгілі нормалары мен аспектілері қамтылмай қалған 7-баптың ережелері уақыт өте келе ескіріп қалды. Негізделген тыйымдар мен шектеулердің болмауы құқық бұзуға алып келді. Осыған орай, Судьялар одағының Орталық кеңесі 2016 жылы өткен Судьялардың VII съезінің делегаттары қабылдаған жаңа Әдеп кодексін жасап шығарды. Кодекс Еуропалық кеңестің Венециялық комиссияның оң қорытындысына ие болды. Оған енгізілген ережелер тек этикалық нормаларға ғана емес, сондай-ақ судьялардың тиісті мәдени деңгейі мен өнегесіне қойылар талаптарға қатысты болды. Бұл жерде әңгіме судьяның мәртебесі, тәуелсіз сот төрелігін жүргізетін жоғары міндеті, оның кәсібилігі мен адамгершілігінің арасындағы балансты ұстап тұруына байланысты болып отыр. Мінез-құлық этикалық стандарттарын бұзған судьяларға ешқандай аяушылық пен жеңілдіктер болмауы тиіс, дейтұрғанмен, олардың құқықтары негізсіз шектелмеуі де қажет.

Осыған байланысты Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың тапсырмаларын орындау мақсатында судьялар қоғамдастығы мен халықаралық сарапшылардың ой-пікірлерін, Судьялардың VIII съезінің шешімдерін ескере отырып, Орталық кеңес кодекске түсініктеме жасап шығарды. Құжат Судьялардың әдеп ко-

дексінің негізгі ережелерін Конституцияны, республика заңнамаларын және судьялардың мінез-құлқының этикалық стандарттарын реттеудің халықаралық тәжірибесін негізге ала отырып, бап-бабымен егжей-тегжейлі түсіндіреді. Түсініктемеде судьялардың мінез-құлқын бағалайтын этикалық нормалар мен ережелерге түсіндірме берілді. Судьялар одағы филиалдарының шешімдері бойынша түскен шағымдарды қарау тәжірибесінің сараптамасы адам құқығы саласындағы халықаралық-құқықтық актілер мен шетелдік сарапшылардың қазақстандық Судьялардың Әдеп кодексі туралы пікірін ескере келе, кодекс нормаларының сақталу немесе бұзылу мысалдарын біріктіруге мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, түсініктеме – судьялардың тиісті мінез-құлқын жақынырақ түсінуге бағытталған, сондай-ақ оларға судьялар этикасы жөніндегі комиссияларға туындаған мәселелерді шешуде көмекке келеді. Бұл мәдени және адами жоғары талаптарға сай болуға, сондай-ақ Судьялардың Әдеп кодексінің нормаларын пайдаланудың бірегей тәжірибесін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Барлық облыстық филиалдарда судьялардың әдеби жөніндегі комиссиялар жұмыс істейді. Олар – азаматтардың арыз-шағымдары мұқият тексерілетін алғашқы саты. Бұл мәселелер сондай-ақ Судьялар одағының Орталық кеңесі мен Соттық қазылар алқасының да назарында болады. Осылайша, сот жүйесінде судьялар қатарын беделіне нұқсан келтірген тұлғалардан тазалау бойынша қатаң шаралар қолданылатын сатылар құралдарының айқын механизмі құрылған. Мұндай фактілердің көп еместігін, алайда олардың болып тұратынын және тиісті бағасын алатыны туралы айтып өткен абзал. Бұл орайда соттағы қатесі мен тәртіп бұзудың ара-жігін анықтап айыра білудің маңызы зор.

Сонымен қатар, Судьялар одағының жазалаушы орган емес екенін естен шығармаған жөн. Біз судьялар корпусының кәсіби абыройын көздің қарашығындай сақтауын, отандық сот төрелігінің ең үздік дәстүрлерін

қалыптастыруын және көбейте беруін қолдаймыз. Бірақ бұл жерде сот төрелігінің төңірегінде дау-жанжал тудыруға ниетті адамдардың жағымсыз іс-әрекеттерін айтпай кетуге болмайды. Ашық әрі қолжетімді болуға тырысқан соттар сот процесінің кейбір қатысушыларының негізсіз сын пікірлерінің, істің қорытындысын өздеріне қолайлы етіп көрсету мақсатында бұрмалау арқылы қоғамда резонанс туғызу, қоғамдық пікірді өз мақсаттарына пайдалану арқылы судьяға психологиялық қысым жасау әрекеттерінің алдында әлсіз болып қалады. Мұндай жағдайда тәуелсіз сот төрелігін жүргізуге қатер төніп, судьяның ар-намысы мен іскерлік беделін қорғау, тұлғаларды мұндай іс-әрекеттері үшін құқықтық жауапкершілікке тарту қажет болады.

Судьялародағы судьяның тәуелсіздігін осындай қосарланған стандарттардан, кәсіби міндетін атқаруға теріс әсер ететін жағымсыз жағдайларды қолдан жасаудан қорғаудың тиімді тетіктерін құру туралы мәселені көтеріп келеді.

Біз объективті, әділ сынды және нақты ұсыныстарды қолдаймыз. Ақпарат алаңында барлығы құқықтық шектен аспауы, дамыған елдердегі сияқты әдептен озбай, судьяларға жаппай жала жабу мен сот билігінің беделіне нұқсан келтіруге жол берілмеуі тиіс. Сол себепті қоғамда құқықтық мәдениетті көтеру бойынша сан қырлы жұмыс жүргізілуі тиіс. Судьялардың қабылдаған шешімдерді ұғынықты да қарапайым тілмен түсіндіріп, жазып беруі енгізілді. Судьяларды қызметке қабылдаудағы іріктеу процесі үміткерді психологиялық, полиграфологиялық күрделі тестілеуден өткізу арқылы қатаңдатылып, барынша ашық бола түсті.

2021 жылдың 1 шілдесінен бастап Қазақстанда тұңғыш рет әкімшілік әділет құрылды, Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекс күшіне енді, судьялық корпусы қатаң іріктеліп, тыңғылықты даярлықтан өткен 21 жаңа мамандандырылған әкімшілік сот жұмысқа кірісті. Әкімшілік соттарды енгізуге даярлық жұмыстары ұзақ жылдар бойы жүргізіліп келді, шетелдік тәжірибелер мұқият зерделенді. Конференциялар, осы

саладағы танымал шетелдік мамандармен іскерлік кездесулер өткізілді.

Әкімшілік соттардың жаңалығы мен ерекшелігі мынада-жауапкер мемлекетке қарсы шыға отырып, өзін дәрменсіз сезінбеуі тиіс. Әкімшілік соттар азаматқа өз құқықтарын бекітілген ашық та анық механизмдер арқылы мүмкіндігінше тез әрі тиімді қол жеткізуге көмектеседі. Әкімшілік соттардың идеясы мен мақсаты – мемлекет пен оның лауазымды тұлғалары адамдардың өзімен соттасуына себеп болар жағдайларды барынша азайту. Бұл – халықтың билік институттарына сенімінің кепілі және құқықтық мемлекетте болмауы тиіс даулардан сот жүйесінің демалуына әсер етуші құралы ретіндегі ең жақсы стратегия. Жаңа соттардың алғашқы нәтижелері көңіл қуантарлық.

Бұдан бөлек VIII съезде судьяға тиісті аумақтағы мемлекеттік органдардың мүдделі лауазымды тұлғалары тарапынан қысым жасауын болдырмау, өңірлердегі соттардың судьяларын бірдей жүктемемен қамтамасыз ету үшін «эксаумақтық соттылық» қағидасын енгізу мәселесі көтерілген болатын.

Процессуалды заңнамадағы бұл өзгерістердің Жоғарғы Сот Судьялар одағының бастамасымен Судьялар одағы Орталық кеңесінің 2021–2024 жылдарға арналған кешенді жұмыс жоспарына енгізілуі Судьялардың VIII съезінде қойылған міндеттер аясында жүзеге асқанын атап айтқанымыз жөн. Бұлар – электронды технологияның дамуына, сотта қарауды талап етпейтін материалдардың жекелеген санаттарын қарауда роботтандыруды қолдануға, сот процесін «дебюрократияландыру», «amicus curiae» – сотқа дейінгі хаттама институтын енгізуге, даусыз талап-арыздар санын азай-

ту үшін сотқа дейін жүгінген даулардың санаты мен жазбаша өндірісін дамытуға қатысты өзгерістер. Міндеттердің ішіндегі «эвокацияға» (апелляциялық инстанцияның істі алғашқы инстанцияға қайтармай, тиісті шешім қабылдауы) кезең-кезеңімен көшу істі қараудың мерзімін қысқартып, сот актілерінің орындалуын тездетеді.

Қылмыстық процесс – адам құқығын қорғау бойынша ең бір жанға бататын санаттың түрі саналады. Осыған байланысты ақтау үкімін қайта қарау себептерінің шекті және толық тізімін жасауға болады. Бұл қылмыстық істер бойынша сотқа дейінгі өндірістің сапасын арттырады, кінәсіздік презумпциясы принципін сақтауды қамтамасыз етеді. Айыптау актісі мен қорғау актісін қылмыстық істің басқа материалдарын жалғамай-ақ сотқа жолдаудың жаңа процессуалдық тәртібі және басты сот талқылауы мен сот тергеуінің жаңа процессуалдық тәртібі қылмыстық істердің сот талқылауы мен сот тергеуінің сапасын арттыра отырып, тараптардың шынайы жарыспалылығын қамтамасыз етеді, азаматтарды заңсыз соттау фактілерін азайтады.

Заңнамалық актілерге және қолданыстағы сот тәртібіне өзгерістер енгізу туралы бастама көтере отырып, Судьялар одағы оларда қолда бар әлеуетке, сот жүйесінде жинақталған тәжірибеге, судьялардың кәсібилігіне және жауапкершілігіне қоса адамның құқығы мен бостандығын, қоғамның және мемлекеттің мүдделерін тиімді қорғауға ықпал ететініне сенімді.

Д.КЕНТБАЕВ,
Қызылорда қалалық сотының
төрағасы

ПРИНЦИПЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК

Государственные закупки в современной экономике имеют важную роль и составляют значительную часть расходов бюджета страны.

Основными нормативными правовыми актами, регулирующими споры по указанным вопросам, являются Конституция РК, Гражданский кодекс РК, Закон РК «О государственных закупках» от 4 декабря 2015 года.

Осуществление государственных закупок основывается на принципах:

1) оптимального и эффективного расходования денег, используемых для государственных закупок;

2) предоставления потенциальным поставщикам равных возможностей для участия в процедуре проведения государственных закупок, кроме случаев, предусмотренных настоящим Законом;

3) добросовестной конкуренции среди потенциальных поставщиков, недопущения сговора между участниками закупок;

4) открытости и прозрачности процесса государственных закупок, в том числе с соблюдением законных прав поставщиков на

**Мира КАДЫРОВА,
судья Восточно-Казахстанского
областного суда**

коммерческую тайну (до подведения итогов государственных закупок);

5) оказания поддержки отечественным производителям товаров, а также отечественным поставщикам работ и услуг в той мере, в которой это не противоречит меж-

дународным договорам, ратифицированным РК;

6) ответственности участников государственных закупок;

7) недопущения коррупционных проявлений;

8) приобретения инновационных и высокотехнологичных товаров, работ, услуг;

9) соблюдения прав на объекты интеллектуальной собственности, содержащиеся в закупаемых товарах.

Процесс государственных закупок включает в себя разработку и утверждение годового плана государственных закупок (предварительного годового плана госзакупок); выбор поставщика, заключение с ним договора, а затем его исполнение.

В настоящее время к юрисдикции гражданских судов относятся споры, возникающие на стадии исполнения договора о государственных закупках. Это споры, связанные с изменением, расторжением договоров и их исполнением, признанием недобросовестными участниками государственных закупок. При этом, значительную часть (более 40 процентов) составляют споры о признании поставщиков недобросовестными участниками государственных закупок

В соответствии со ст. 12 Закона, реестр недобросовестных участников государственных закупок представляет собой перечень потенциальных поставщиков или поставщиков, предоставивших недостоверную информацию по квалификационным требованиям и (или) документам, влияющим на конкурсное ценовое предложение; потенциальных поставщиков, определенных победителями, уклонившихся от заключения договора о госзакупках; поставщиков, не исполнивших либо ненадлежащим образом исполнивших свои обязательства по заключенным с ними договорам о госзакупках.

В судебном порядке вопрос о признании поставщика недобросовестным участником государственных закупок рассматривается по двум основаниям:

– в случае, указанном в п. п. 1) ч. 1

настоящего пункта, организатор государственных закупок, единый организатор госзакупок, заказчик либо уполномоченный орган обязаны не позднее 30 календарных дней со дня, когда им стало известно о факте нарушения потенциальным поставщиком или поставщиком законодательства РК о государственных закупках, обратиться с иском в суд о признании такого потенциального поставщика или поставщика недобросовестным участником государственных закупок.

В случае, указанном в п. п. 3) ч. 1 настоящего пункта, заказчик обязан не позднее 30 календарных дней со дня, когда ему стало известно о факте нарушения поставщиком законодательства РК о госзакупках, обратиться с иском в суд о признании такого поставщика недобросовестным участником госзакупок, за исключением случаев, которые в совокупности удовлетворяют следующим условиям: выплаты поставщиком неустойки (штрафа, пени); полного исполнения договорных обязательств; отсутствия ущерба, причиненного заказчику.

Таким образом, недобросовестным участником государственных закупок потенциальный поставщик либо поставщик может быть признан в судебном порядке в случае предоставления недостоверной информации либо неисполнения или ненадлежащего исполнения обязательств по договорам о госзакупках.

Основная масса исков о признании поставщиков недобросовестными участниками государственных закупок связана с неисполнением или ненадлежащим исполнением обязательств по заключенным договорам о госзакупках.

Анализ споров свидетельствует о том, что необходимо выработать единые правовые позиции не только в отношении поставщиков, но и в отношении заказчиков.

Нередко в судебной практике встречаются случаи, когда разногласия возникающие между заказчиком и поставщиком являются результатом ненадлежащего информационного обеспечения закупки, когда объявление об объекте закупки составляет

ся некорректно либо содержит сведения о конкретном производителе.

Примером может служить следующее гражданское дело по иску НАО «Университет» к ТОО о признании недобросовестным участником государственных закупок.

На основании заключенного между сторонами договора о госзакупках товара, ответчик обязался поставить истцу сухие строительные смеси для работ внутри помещений: шпатлевка на гипсовой основе и финишная шпатлевка на полимерной основе, предназначенные для выравнивания и окончательной отделки стен и потолков.

Поставка товара поставщиком произведена 1 марта 2022 года, однако в приемке товара заказчиком отказано ввиду несоответствия требованиям технической спецификации, оформленной актом рекламации комиссией в составе представителей заказчика без участия поставщика. Акт содержит основные характеристики ожидаемого товара, заявленные в технической спецификации по которым с позиции заказчика имелись существенные расхождения с поставленным товаром.

Вместе с тем, из представленных ответчиком и имеющимся материалами дела фотоснимков товара в упаковке и сертификатов соответствия товара требованиям СТ РК следовало, что:

- прочность сцепления с основанием (адгезия) не менее 0,5 Мпа, заявленная в гипсовой штукатурке, приобретенной поставщиком, соответствует технической спецификации;

- толщина слоя раствора смеси допустимого для укладки на поверхность, 0,5-150 мм заказчиком указана некорректно, так как слой штукатурки в 15 см является неприемлемым и не соответствует сборнику (СН РК 8.02-05-2002) № 15, № 61 и технологической карте ТК СН РК 8.07-06-2017 п.4.1, где толщина штукатурки не должна превышать 20 мм, поэтому толщина слоя указанная в товаре поставщика 1-50 мм, соответствует требованиям нормативов стандартизации;

Заказчик в технической спецификации и

в акте рекламации сослался на стандарты конкретного производителя торговой марки «Alina group», что является некорректным. Суд, отказывая в признании поставщика недобросовестным участником государственных закупок, указал, что товары, закупаемые в рамках госзакупок должны отвечать стандартам РК.

Другой пример: на основании заключенного договора о государственных закупках, ТОО «В» осуществило поставку товара в срок, установленный договором, однако в приемке товара заказчиком отказано со ссылкой на несоответствие товара требованиям технической спецификации.

Вместе с тем, материалами дела подтвердилось, что основанием для отказа в приемке товара является допущенная заказчиком ошибка при составлении технической спецификации. При объявлении госзакупок и в последующем при заключении договора заказчик в технической спецификации ошибочно указал о необходимости поставки бумаги офисной в пачках по сотне листов. В соответствии с утвержденными стандартами, «Бумага офисная» выпускается, как правило, в пачке по 500 листов. Заказчик после заключения договора о госзакупках, обнаружив допущенную ошибку, предложил поставщику расторгнуть договор, однако поставщик отказался от расторжения договора. Таким образом, выполнение договора оказалось невозможным в результате допущенной заказчиком ошибки в технической спецификации. Несмотря на это, заказчиком необоснованно был поставлен вопрос о признании поставщика недобросовестным участником государственных закупок. Суд пришел к выводу о том, что допущенная заказчиком ошибка не должна влечь для поставщика неблагоприятных последствий, и отказал в иске о признании поставщика недобросовестным участником госзакупок.

При осуществлении госзакупок способом запроса ценовых предложений, в соответствии со ст. 38 Закона, организатор госзакупок размещает на веб-портале информацию о количестве товара, объемах

выполняемых работ, оказываемых услуг, являющихся предметом проводимых госзакупок, с указанием сумм, выделенных для них. Также он должен разместить краткое описание закупаемых товаров, работ, услуг с указанием национальных стандартов, а в случае их отсутствия межгосударственных стандартов на закупаемые товары, работы, услуги. При отсутствии национальных и межгосударственных стандартов указываются требуемые функциональные, технические, качественные и эксплуатационные характеристики закупаемых товаров, работ, услуг с учетом нормирования государственных закупок.

При этом, краткое описание закупаемых товаров должно содержать требование к поставщикам о предоставлении документов, подтверждающих соответствие поставляемых товаров требованиям, установленным техническими регламентами, положениями стандартов или иными документами в соответствии с законодательством РК.

В размещаемой информации, предусмотренной п. 1 настоящей статьи, не допускается содержание указаний на товарные знаки, знаки обслуживания, фирменные наименования, патенты, полезные модели, промышленные образцы, наименование места происхождения товара и наименование производителя, а также иных характеристик, определяющих принадлежность приобретаемого товара, работы, услуги отдельному потенциальному поставщику, за исключением отдельных случаев, предусмотренных Законом.

Заказчики в процессе осуществления гос-

закупок, определяя их предмет, должны доводить до потенциальных поставщиков информацию, достаточную для формирования потенциальным поставщиком своих предложений. Отсутствие достаточной информации или ее некорректная формулировка нарушают вышеуказанные положения Закона, создают препятствия участникам госзакупок оценить экономическую целесообразность их участия, формировать ценовое предложение. Нарушения, допускаемые заказчиками, нивелируют условия проведенных закупок, не соответствуют принципам осуществления госзакупок.

При рассмотрении дел данной категории, суды оценивают действия сторон исходя из следующего: наличие или отсутствие негативных последствий, длительность сроков нарушения обязательств, объем неисполненного обязательства, социальная значимость объектов строительства или поставляемых товаров, оказываемых услуг, имеются ли объективные причины ненадлежащего исполнения, какие меры принял поставщик для исполнения обязательства, степень вины заказчика.

В данной статье хотелось обратить внимание на необходимость соблюдения требований Закона при осуществлении государственных закупок не только поставщиками, но и заказчиками. При разрешении споров, оценивая действия сторон как добросовестные или недобросовестные, суды применяют положения специального Закона с учетом положений Гражданского кодекса и других законов с целью обеспечения прав и интересов, как заказчика, так и поставщика.

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТШІЛЕР ӘДЕП НОРМАЛАРЫН САҚТАУЫ ТИІС

Мемлекет басшысы Қазақстан халқына арнаған дәстүрлі жолдауында «Мемлекеттік қызметкерлер барынша ашық жұмыс жүргізіп, халыққа шынайы есеп беруі керек. Мемлекеттік қызмет дегеніміз – жеке бастың бақ-дәулетін арттыратын жер емес. Бұл – туған халқыңның алдында айрықша жауапкершілік арқалау деген сөз» деп ерекше айтқан болатын. Соған орай, бүгінгі күні «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» қалыптастыру ең өзекті мәселелердің бірі саналады. Бұл ретте мемлекеттің айнасы саналатын мемлекеттік қызметшілерге үлкен жауапкершілік жүктелері сөзсіз.

**Бауыржан ШАНКЕРЕЕВ,
Алматы облысы бойынша
Сот әкімшісі
департаменті басшысының
орынбасары**

Сондықтан, әрбір мемлекеттік қызметші қызметте немесе қызметтен тыс кезде өзінің іс-әрекетіне, жүріс-тұрысына айрықша мән беріп, халықтың мемлекетке деген сенімі өздеріне қарап қалыптасатынын үнемі есте ұстаулары керек. Оларға ел заңдарымен қатаң талаптар бекітілген.

Мемлекеттік қызметшінің мәртебесі республика заңдарымен белгіленген әрі мемлекеттік қызметте болуына байланысты шектеулер қойылған. Мемлекеттік қызметшілер ел азаматтарымен бірдей Конституция және басқа да заңдарда көзделген құқықтар мен міндеттерге ие. Дегенмен, әдеп нормаларының шегінен шықпауы тиіс.

Олар өздерінің функциясын лауазымдық өкілеттіктеріне сәйкес атқарады. Жалпы алғанда, қызметтің өзі мемлекеттік қызметшілерді қоғам мүдделеріне адалдық танытуға және қазақстандықтардың бірлігі мен елдегі ұлтаралық келісімді нығайтуға, қазақ және басқа тілдерге, Қазақстан халқының дәстүрлері мен ғұрыптарына құрметпен қарауға міндеттейді.

Мемлекеттік қызметші этикасының маңыздылығын Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметкерлерінің әдеп кодексінен көруге болады. Онда мемлекеттік қызметтің қоғамдағы рөлі мен қызметкерлердің ұстанымдары, қоғамның мемлекеттік қызметке, мемлекет пен оның институттарына сенімін арттыру, сыбайлас жемқорлықты болдырмау шаралары, жүріс-тұрыс ережелері, қызметтік әдеп стандарттары айқындалған.

Кодекс мемлекеттік қызметте өзара қарым-қатынастың жоғары мәдениетін қалыптастыруға және мемлекеттік қызметшілердің әдепсіз мінез-құлық жағдайларының алдын алуға бағытталған. Мәселен, әрбір мемлекеттік қызметші қоғам игілігіне адал қызмет етіп, әдеп қағидаттарын мүлтіксіз сақтауға міндетті. Сондай-ақ, мемлекеттің мүддесі мен азаматтардың құқықтарына нұқсан келтіретін кез келген әрекетке қарсы тұрулары керек.

Әдеп кодексінде көрсетілген мемлекеттік қызметтің атап айтқанда, адал ниеттілік, әділеттілік, ашықтық, адалдық, сыпайылық

сынды қағидаттары әр қызметкерге бағдарламалық іспетті. Өз міндеттерін орындауда олар осы қағидаттарды басшылыққа алады. «Халыққа бағдарланған» мемлекеттік аппаратты қалыптастыруда ашықтықты қамтамасыз ету басты міндет болып табылады.

Ел Президенті айтқандай, мемлекеттік қызметшілер азаматтардың лайықты өмір сүруіне жағдай жасау, заң үстемдігін орнату, жемқорлыққа қарсы күресті күшейту, қызмет көрсетудің жоғары стандарттарын қамтамасыз ету үшін адалдық пен ашықтық принциптері мен «елге қызмет» қағидасын басты ұстанымдарына айналдырулары қажет. Мұндай ұстаным мемлекеттік қызметшінің моральдық бет-бейнесін, әдептілік деңгейін көрсетеді. Жоғарыда аталған әдеп кодексі мемлекеттік қызметшінің халықтың мұң-мұқтажын тыңдауын, оған уақытында үн қатуын, әрдайым қоғамның сұранысына сай ашық қызмет көрсетуін талап етеді.

Елімізде әдеп жөніндегі уәкілдер институты жұмыс істейді. Әдеп жөніндегі уәкілдің негізгі функциялары мен уәкілдің қызметін ұйымдастыруы арнайы ережемен бекітілген. Этика жөніндегі өкілетті тұлға қызметіне кез келген адам тағайындалмайды. Аса жауапты қызметті ұжымда абыройы асып, құрметке ие болған адам ғана атқара алады. Әдеп жөніндегі уәкіл мемлекеттік қызметшілердің этикалық нормаларды бұзбауын қамтамасыз етеді. Бұл тұрғыда олар өз құзыреттері шегінде мемлекеттік қызметшілер мен азаматтарға кеңес береді. Осы арқылы мемлекеттік қызметшілердің оң бейнесін қалыптастыруға ықпал етеді.

Мемлекеттік қызметшінің алдына барған адам өз мәселесінің жылдам шешілуін қалайды. Осы себепті, жұмыстың дұрыс ұйымдастырылуы, жұртшылық тарапынан түсетін арыз-шағымдардың әділ қаралып, дер уақытында жауап берілуі әрқашан да маңызды.

Мемлекеттік қызметшінің білім-білігі маңызды рөл атқарады. Өз жұмысын жетік меңгерген кәсіби қызметкер барлық уақытта жұртшылық тарапынан болған сыни көзқарастарға, ұсыныс-талаптарға сауатты

әрі нақты жауап беретіні күмәнсіз. Бұл өз кезегінде мемлекеттік қызметтің беделін арттырады.

Соңғы жылдары мемлекеттік басқару құрылымын жетілдіру және кемшіліксіз қызмет көрсету үрдісін дамыту мақсатында біршама маңызды жобалар іске асырылып, әр саладағы қатынастарды анықтайтын заңдар қабылданды. Солардың бірі ретінде Мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы аясында «Мемлекеттік қызметшілерді әлеуметтік қамтамасыз ету» жобасын айтуға болады. Жобада мемлекеттік қызметшілердің әлеуметтік және қызметтік жағдайларын кешенді түрде жақсарту шаралары көзделген.

Егемендік алғалы мемлекеттік қызмет жүйесі дамудың бірнеше кезеңінен өтті. Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызмет туралы заңы мемлекеттік органдар қызметіндегі тиімділік, нәтижелілік, ашықтық, азаматтардың мемлекеттік қызметке қол жеткізуге тең құқығы, мемлекеттік қызметке кірудің еріктілігі сияқты қағидаттарды қамтитын құқықтық қатынастарды реттей-

тінін айта кеткен жөн. Мемлекеттік қызметте тәлімгерлік және тағылымдық институттары қалыптасқан.

Мемлекеттік қызметші мемлекеттің басты тірегі болғандықтан, еліміздің қоғамдық-саяси тұрақтылығы мен әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуда үлесі басым. Айтып өтерлігі, «100 нақты қадам» Ұлт жоспарында көрсетілгендей, кәсіби мемлекеттік аппарат құруда мемлекеттік қызметке қабылдау іскерлік қасиеттер негізінде жүзеге асырылады. Соған сай, конкурстық жүйе негізінде қабылданады. Аталған жүйе олардың бәсекеге қабілеттілігін жетілдіріп, өздерін мемлекеттік қызметте жан-жақты көрсетуіне мүмкіндік береді.

Халқымызда «Сыпайылық – сыйынды арттырады, кеңдік – құрмет туғызады, шыншылдық – сенімге жеткізеді» деген тамаша тәмсіл бар. Осы қасиеттерге ие мемлекеттік қызметшілер ел құрметіне бөленіп қана қоймайды, сол арқылы мемлекеттің де абыройын асқақтатады. Басты орынға халық мүддесін қоя білген қызметкер елдің болашағын жарқын етері хақ.

ПРАВИЛА ОБЯЗАТЕЛЬНЫ ДЛЯ ВСЕХ

30 июня 2023 года за №534 главой Министерства внутренних дел РК утверждены новые Правила дорожного движения Основных положений по допуску транспортных средств к эксплуатации, перечня оперативных и специальных служб, транспорт которых подлежит оборудованию специальными световыми и звуковыми сигналами и окраске по специальным цветографическим схемам.

В целом, больших изменений в Правилах нет, внесены изменения порядковых номеров пунктов Правил, также имеются дополнительные понятия про электромобили и гибридные автомобили, знаки для их использования, места их зарядки, а также правила передвижения на самокатах на проезжей части и на тротуарах.

Однако, при рассмотрении дел о дорожно-транспортных происшествиях в судах, выясняется: водители с Правилами не ознакомлены совсем, некоторые из них считают, что смешивать практику с теорией нет необходимости, полагая, что непосредственно на дорогах действуют свои негласные законы водителей.

Тем не менее, Правила существуют, и их нужно соблюдать всем участникам дорожного движения.

К примеру, п. 12.90 Правил запрещает

**Гульзира АҚМОЛДИНА,
судья Специализированного
межрайонного
суда по административным
правонарушениям
г. Актобе**

открывать двери транспортного средства, оставлять их открытыми или выходить на проезжую часть дороги, не убедившись, что это не создаст помехи или опасность для других участников движения.

Водители считают, что данное правило распространяется на транспортные средства, которые двигаются на проезжей

части, то есть, на дороге, и только тогда нельзя открывать дверь транспорта.

Однако из смысла данного пункта исходит, что установлен запрет на открытие двери транспортных средств или оставление их открытыми, не убедившись, что это действие не создаст помех или опасность для других участников дорожного движения, при этом необязательно, чтобы автомашины находились на проезжей части, так как данное Правило действует везде, где они стоят или могут двигаться, включая обочины, парковки, дворы и так далее. При этом, это правило приоритетно для водителей транспортных средств, которые остановились ранее, чем другие транспортные средства, которые собираются совершать какой-либо маневр.

В соответствии с п. 13.5 Правил, при повороте налево или развороте по разрешающему сигналу светофора водитель безрельсового транспортного средства уступает дорогу транспортным средствам, движущимся со встречного направления прямо или направо, в том числе и въезжающим на перекресток в соответствии с п. 14 раздела 5 Правил. Таким же правилом руководствуются между собой водители трамваев.

Некоторые водители, при нарушении требований данного пункта, приводят доводы, что они могли бы успеть совершить маневр поворота налево и разворота, но только вот встречное транспортное средство двигалось слишком быстро, и поэтому они считают, что виноват тот, кто двигался по встречному движению прямо или совершал поворот направо. Такое мнение ошибочно, так как данными правилами обеспечение безопасности приоритетно и возложено на водителя транспортного средства, которое совершает маневр поворота налево или разворота, и, соответственно, административную ответственность несет он же.

Согласно п. 5.24.3 Правил, желтый сигнал запрещает движение, кроме случаев, предусмотренных п. 37 настоящей главы, и предупреждает о предстоящей смене сигналов.

В большинстве случаев, водители транспортных средств желтый сигнал светофора воспринимают как сигнал, допускающий движение или разрешающий его завершение, тогда как Правилами недвусмысленно указано, что желтый сигнал – это сигнал, запрещающий движение, и при его сигнале двигаться или заезжать за «стоп линию» строго запрещается.

Самым распространенным пунктом Правил, который нарушается водителями и приводит к дорожно-транспортным происшествиям, является п. 10.72, в котором говорится, что водитель ведет транспортное средство со скоростью, не превышающей установленного ограничения, учитывая при этом интенсивность движения, особенности и состояние транспорта и груза, дорожные и метеорологические условия, в частности, видимость в направлении движения. Скорость обеспечивает водителю возможность постоянного контроля за движением транспортного средства для выполнения требований настоящих Правил.

В судебном заседании водители, которые нарушили данные правила, приводят такие доводы, как резкое торможение впереди едущего транспортного средства, погодные условия, гололед, габариты и тяжесть своего транспортного средства, которое из-за груза не останавливалось при торможении.

Смысл данных требований пункта Правил в том, что водители должны сами учитывать особенности и состояние своего транспортного средства, не забывать о метеорологических условиях, и, самое главное, соблюдать достаточную дистанцию до впереди едущего транспорта, что позволит избежать столкновения при необходимости.

Считаем, что правовую культуру среди водителей необходимо повышать на постоянной основе с периодической проверкой знания требований Правил, принимая во внимание тот факт, что транспортное средство является источником повышенной опасности, и ошибки, совершенные при его эксплуатации, приводят к дорожно-транспортным происшествиям, зачастую с трагическими последствиями.

АЛИМЕНТ ТӨЛЕУ МІНДЕТ

Бүгінде республика көлемінде ажырасу көп, соған орай алимент саны да жыл өткен сайын өсіп жатыр. Сәйкесінше алиментке қатысты мәселелер жиі туындауда. Алименттердің неғұрлым көп тараған түрі баланы асырауға төленетін төлемдер. Алимент балалардың анасына және өзін асырай алмайтын зайыбына және ата-анасына төленуі мүмкін.

Баланы асырау – ата-анасының заңмен бекітілген міндеті, бұл жерде ата-анасының некеде болуы, азаматтық некеде немесе ажырасқан болуы да мүлде маңызды емес. Қамқорлықта, қорғаншылықта немесе патронаттық тәрбиеде болатын балалар, сондай-ақ, асырап алынған балалар да алиментке құқылы. Неке және (ерлі-зайыптылық) кодексінің 6-бабына сәйкес, балаға алимент ретінде тиісті сома баланың ата-анасына немесе басқа заңды өкілдеріне түседі, ол баланы асырауға, біліміне және тәрбиесіне жұмсалады.

Алимент мөлшерін және төлеу тәртібін сот анықтайды. Көптеген жағдайларда сот бұрынғы зайыбына алименттерді төлеуден

Мадина БАЙМҰХАНБЕТОВА,
Алматы облысының жеке
сот орындаушыларының өңірлік
палатасы басшысының орынбасары

бас тартуы мүмкін, егер еңбекке жарамсыздық спирт ішімдіктерін, есірткі заттарын, психотроптық заттарды шамадан тыс қолдану нәтижесінде немесе олар қасақана қылмыс жасағанда орын алса; некенің сақталмауына байланысты және егер алиментті төлеуден бас тартатын ерлі-зайыптының бірі өзін лайықсыз ұстаса төлеуден бас тартады.

Заңға сәйкес еңбекке жарамды ата-аналар көмекке мұқтаж өздерінің кәмелетке толған еңбекке жарамсыз балаларын асырауға міндетті. Бұл жағдайда келісім болмағанда алимент мөлшерін сот отбасының материалдық жағдайына байланысты анықтайды. Егер ата-аналардың арасында келісім болмаса, онда төлем тәртібі мен мөлшерін сот анықтайды, мұнда екі ата-ананың да материалдық жағдайы және өзге шарттары ескеріледі. Алимент нақты шығындарға, сондай-ақ, алдағы, болашақта талап етілуі мүмкін шығындарға да есептеледі.

Еңбекке жарамды кәмелетке толған балалар еңбекке жарамсыз мұқтаж өз ата-аналарын асырауға және оларға қамқор болуға міндетті. Егер балалар еңбекке жарамсыз ата-аналарын келісім бойынша ерікті асырай алмаса, онда ата-аналар сотқа алимент талап етуге өтініш бере алады. Бұнда бір баласына, сондай-ақ барлық балаларына да бөліп беруге болады, алайда, ата-ана құқығынан айырылғандар осындай алименттерге мүлде үміткер бола алмайды. Алименттерді төлету – бұл қандай да бір негіздер бойынша оларды ерікті төлеуден бас тартатын адамдардан алиментті мәжбүрлеп алу процесі.

Алименттің ең көп тараған түрі – баланы асырауға берілетін төлемдер. Көптеген

адамдар алимент өндіруге өтінішті тек некені бұзғаннан кейін ғана беруге болады деген қате пікірде. Алимент өндіру үшін ажырасу қажет емес. Ерлі-зайыптылар бірге тұрып, бірақ қандай да бір себептермен олардың біреуі екіншісіне алимент төлеуге өтініш бере алады. Немесе қандай да бір себептермен адамдар некені бұзбайды, бірақ бөлек тұрады, бұл жағдайда алимент төленуі мүмкін. Алдымен ажырасуға, содан кейін ғана төлемдерге өтініш беру міндетті емес. Ажырасу ісі ұзақ уақытқа созылуы мүмкін, ал алимент алуды бірден бастауға болады.

Алиментті өндіріп алуда мәселе жоқ емес. Соның негізгісі – борышкерлердің тұрақты тіркелген немесе нақты тұратын мекенжайының болмауы, жұмыссыз болғандықтан табысының жоқ болуы және алиментті өндіріп алатын мүліктерінің жоқ екені. Ал алимент төлемей қашып жүрудегі басты себеп – бұрынғы ерлі-зайыптылардың арасындағы кикілжің, яғни, алимент алушы «оны балаларға емес, өзіне жұмсайды» деген ой.

Алиментке қатысты сот актісінің орындалмауы бойынша әкімшілік және қылмыстық жауаптылықтар көзделген.

Бұл ретте, ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 669-бабы бойынша бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алу түріндегі әкімшілік жазалар көзделсе, ҚР Қылмыстық кодексінің 139-бабы бойынша алты жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға не екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі қылмыстық жазасы қарастырылған.

АСПЕКТЫ ПРИВАТИЗАЦИИ ЖИЛЬЯ

Одной из категорий дел, по которой зачастую граждане обращаются в суд с исками о защите нарушенных прав, являются споры, вытекающие из жилищных правоотношений по вопросу приватизации жилья.

Основным нормативным правовым актом, регламентирующим порядок приватизации жилья, является Закон РК «О жилищных отношениях», содержание которого позволяет определить основные моменты приватизации, лиц, обладающих этим правом, а также случаи, при которых приватизировать жилье не представляется возможным.

Под приватизацией жилья понимается приобретение гражданами в собственность занимаемых ими жилищ из государственного жилищного фонда, осуществляемое в соответствии с Законом «О жилищных отношениях».

Закон предусматривает приватизацию жилья по остаточной стоимости или безвозмездную приватизацию.

Приватизация жилья по остаточной стоимости возможна при соблюдении следующих

**Рауана САГЫНДЫКОВА,
судья Специализированного
межрайонного
административного суда
Карагандинской области**

условий: о приватизации жилья заявил его наниматель; жилье входит в состав государственного жилищного фонда; на приватизацию дали согласие все совершеннолетние члены семьи нанимателя, с учетом прав несовершеннолетних членов семьи.

Закон также предусматривает порядок приватизации по остаточной стоимости служебного жилья, а также приравненного к служебному.

Так, приватизация служебного жилья осуществляется на основании п. 2 ст. 109 Закона, согласно которому работники госучреждений могут приватизировать занимаемые ими служебные жилища по остаточной стоимости при условии, если они проработали на госслужбе, в бюджетных организациях или госпредприятиях (включая срок пребывания на государственной выборной должности) не менее десяти лет.

Названная статья устанавливает также условия, при которых служебное жилье может быть приватизировано по остаточной стоимости работниками госучреждений, независимо от срока работы, при прекращении трудовых отношений в случаях ликвидации организации, сокращения численности или штата работников; в связи с болезнью, препятствующей дальнейшей работе, либо в связи с выходом на пенсию.

В случае смерти работника, которому было предоставлено служебное жилье, право приватизации переходит к членам его семьи, независимо от срока работы умершего (погибшего).

Госслужащие и работники бюджетных организаций, госпредприятий, лица, занимающие государственные выборные должности, могут приватизировать занимаемые ими жилища, приравненные к служебным, по остаточной стоимости, если они проработали на госслужбе, госпредприятии или бюджетных организациях (включая срок пребывания на государственной выборной должности) не менее десяти лет.

Как и для служебного жилья, для жилья, приравненного к служебному, предусмотрен порядок приватизации в случае прекращения трудовых отношений по аналогичным основаниям. При этом, продолжительность срока трудовой деятельности в данном случае не имеет значения.

Военнослужащие, имеющие выслугу десять лет и более в календарном исчислении, а также лица, уволенные с воинской служ-

бы по достижении предельного возраста состояния на службе, по состоянию здоровья или в связи с сокращением штатов, вправе приватизировать по остаточной стоимости, занимаемые ими жилища, приравненные к служебным.

Закон также предусматривает возможность приватизации по остаточной стоимости жилища, предоставленного из коммунального жилищного фонда социально уязвимым слоям населения, за исключением арендного жилища без права выкупа.

Судебной практике известны случаи, когда административным органом при рассмотрении обращений граждан, относящихся к социально уязвимым слоям населения, неверно толкуются и применяются нормы закона.

В качестве примера можно привести административные дела по искам граждан, относящихся к категории «дети-сироты» по оспариванию отказов в приватизации жилья по основаниям достижения заявителя предельного возраста 29 лет на момент обращения.

Указанное основание отказа уполномоченного органа нельзя признать законным, поскольку оно, как указано выше, основано на неверном толковании и применении норм Закона «О жилищных отношениях».

Так, согласно п. 6) ст. 68 названного Закона, дети-сироты и дети, оставшиеся без попечения родителей, не достигшие 29 лет, потерявшие родителей до совершеннолетия, относятся к социально уязвимым слоям населения.

При этом, следует обратить внимание, что требование к возрасту граждан, относящихся к детям-сиротам или детям, оставшимся без попечения родителей, предусмотрено лишь при учете граждан РК, нуждающихся в жилище из коммунального жилищного фонда или жилище, арендованном местным исполнительным органом в частном жилищном фонде.

Следовательно, законодательством РК требование к возрасту при приватизации жилища из государственного жилищного фонда не предусмотрено.

В связи с этим, отказ административного

органа в приватизации жилья по основанию достижения предельного возраста для приватизации является незаконным.

Право на безвозмездное получение в собственность жилищ из государственного жилищного фонда определено ст. 13 Закона. Так, в п. 8 названной статьи перечислены субъекты жилищных правоотношений, которые безвозмездно получают в собственность занимаемые ими жилища из государственного жилищного фонда. К числу указанных лиц относятся военнослужащие, а также лица, уволенные с воинской службы по достижению предельного возраста состояния на службе, по состоянию здоровья или в связи с сокращением штатов, при условии, если они имеют выслугу 20 и более лет в календарном исчислении; выслугу десять лет и более в календарном исчислении и содержат на иждивении ребенка с инвалидностью, в том числе лицо с инвалидностью с детства независимо от его возраста.

Оформление договора о приватизации производится только на лицо, имеющее такие льготы. В этих случаях приватизируемое помещение переходит с согласия совершеннолетних членов семьи в общую совместную собственность лица, пользующегося указанной льготой, и членов его семьи.

Из практики можно привести случай оспаривания отказа административного органа в безвозмездной приватизации жилья.

В соответствии с п. 9 ст. 13 Закона граждане РК вправе приватизировать на территории РК только одно жилище из государственного жилищного фонда, за исключением осуществления приватизации жилища через купонный механизм, которая не является основанием для отказа в реализации гражданом права на приватизацию жилища.

Между тем, п. 1 ст. 75 того же Закона предусмотрено, что жилище из государственного жилищного фонда или жилище, арендованное местным исполнительным органом в частном жилищном фонде предоставляется в размере не менее 15 кв.м и не более 18 кв.м полезной площади на человека, но не менее однокомнатной квартиры или комнаты в общежитии.

Таким образом, законодательно предусмотрена норма квадратуры жилья как одно из необходимых условий для проживания – не менее 15 кв.м.

В судебном заседании при рассмотрении такого иска, судом установлено, что истица, имея льготы, как лицо, пострадавшее вследствие ядерных испытаний на Семипалатинском испытательном ядерном полигоне, обратилась к акиму с заявлением о безвозмездной приватизации квартиры, предоставленной ей по договору найма.

Основанием для отказа в безвозмездной приватизации явилось то, что истцей ранее было реализовано право на приватизацию жилища – комнаты в общежитии, общей площадью 14,22 кв.м.

Суд, удовлетворяя требования истицы об отмене решения жилищной комиссии, обосновал свои выводы тем, что при буквальном минимальном ограничении площади при предоставлении жилища из государственного жилищного фонда в размере не менее 15 кв.м и не более 18 кв.м полезной площади на человека нельзя считать, что истцей право на приватизацию реализовано в полной мере.

Следует также отметить, что Закон «О жилищных отношениях» устанавливает ограничения в приватизации жилья. Так, граждане РК не могут приватизировать жилище из государственного жилищного фонда, если они имеют иное жилище на праве собственности на территории РК, при этом, наличие доли менее 50 процентов в жилище не учитывается; имеют обязательство по договору ипотечного жилищного займа на территории РК; произвели отчуждение жилища, принадлежавшего им на праве собственности, в течение последних пяти лет до момента обращения на приватизацию; получили жилищные выплаты, денежную компенсацию взамен права безвозмездной приватизации или исполнили обязательства с использованием жилищных выплат по договору, заключенному в целях, предусмотренных п. п. 1), 3), 4), 5) и 7) ст. 101-5 Закона, а также для оплаты аренды жилища с последующим выкупом.

КОНСТИТУЦИАЛЫҚ СОТ – ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАУ КЕПІЛІ

Сот имиджінің әлеуетіне қол жеткізу үшін сот билігі ұйымдар мен азаматтардың сотқа деген сенімін одан әрі арттырып, Конституция мен заң талаптарының бұлжытпай орындалуын қамтамасыз етуі керек. Бұл мақсатта елімізде құрылған Конституциялық соттың алар орны айрықша.

Конституциялық Сот – мемлекет пен азаматтардың конституциялық құқықтарын қорғауға арналған әлемдік модель. Бұл сотқа жүктелген міндет пен берілген функцияға Мемлекет басшысы «Жаңа Қазақстан: Жаңару мен жаңғыру жолы» атты жолдауында кеңірек тоқталды.

Елге бағдар берер стратегиялық құжатта: «Қазақстандағы түрлі құқық нормаларын Конституциялық кеңес түсіндіреді. Бірақ, азаматтар осындай түсініктеме алу үшін бұл органға тікелей жүгіне алмайды. Көптеген мемлекетте Конституциялық Сот институты бар. Оған кез келген адам өзінің сауалын

жолдай алады. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында мұндай орган Қазақстанда болған. Сарапшылар Ата Заң ережелерінің мүлтіксіз сақталуын осы мекеме тиімді қамтамасыз етеді деп санайды. Соны ескере отырып, мен елімізде Конституциялық сот құруды ұсынамын» деген еді Президент. Қазақстан тарихында Конституциялық сот болған. Бірақ, түрлі реформаларға байланысты бұл мәртебелі орган кейін Конституциялық кеңес ретінде жұмысын жүргізген. Енді міне, Президент жолдауынан кейін Конституциялық сот қайта құрылып, былтырдан бері нәтижелі жұмыс жүргізіп келеді.

Конституциялық сот дау туындаған жағдайда Президент, Парламент депутаттары сайлауын өткізудің дұрыстығы және республикалық референдум өткізу туралы мәселені шешеді, Парламент қабылдаған заңдардың Конституцияға сәйкестігін Президент қол қойғанға дейін қарайды, сонымен қатар Парламент қабылдаған қаулыларды тексереді, ратификацияланғанға дейін Қазақстанның халықаралық шарттарының Конституцияға сәйкестігін қарайды, Конституция нормаларына ресми түсіндірме береді.

«Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы» Конституциялық заң қазір елімізде қолданыста. Соған орай, ел азаматтары Конституциялық Сотқа тікелей жүгінуге мүмкіндік алды. Жаңа құрылым азаматтар өтінішінің заңдылығын, Конституцияға сәйкестігін дербес қарайды. Жалпы, Конституциялық Сот биліктің сот тармағына жатпайды. Соған орай, бұл құрылымның жаңаша жұмыс істеуі азаматтардың құқықтық сауатын көтеруге, әділдікке деген сенімін арттыруға қызмет етері күмәнсіз.

Бұдан бөлек, Конституциялық сот өкілеттіктері бойынша да бұрынғыға қарағанда неғұрлым кең құзыретке ие. Бұл мәртебелі орган енді заңдардың ғана емес, орталық және жергілікті органдардың нормативтік-құқықтық актілерінің де Конституцияға сәйкестігін қарастырады. Яғни, Конституциялық сот бақылау қызметін көбірек жүзеге асырады және заңды күшіне енген нормативтік актілерді қарайды. Конституциялық сот сонымен бірге, мәрте-

бесінің айқындалуымен, судьяларды сайлау тәртібінің енгізілуімен, әрі құрылымдық мәселелерінің нақтылануымен ерекше.

Жалпы, бұл өзгерістің мемлекеттің дамуына, қоғамның ілгерілеуіне ықпалы зор. Конституциялық сотқа түскен шағымдардың басым бөлігін сот шешімдеріне қатысты азаматтардың келіспеушілігі, сот актілерінің орындалмауына, тұрғын үй және еңбек қатынастарына, әлеуметтік қорғауға байланысты өкпе-реніш құрайды. Осыған орай, қоғамның құқықтық сауатын көтеруге бағытталған жұмыстар әлі де болса кең ауқымда жүргізілуі қажет. Және арыз-шағымдардың мән-мазмұнына мониторинг жасап, жұмыс барысында пайдалану, кемшіліктерді жою кезек күттірмейді. Ең бастысы, азаматтар мәртебелі құрылым сот шешімдеріне баға бермейтінін білуі қажет.

Конституциялық сотқа түскен өтініштердің төрттен бірінде ғана азаматтар заңдар мен басқа да нормативтік құқықтық актілердің конституцияға сәйкестігін тексеруді сұраған. Осындай сұраныстарға сүйене отырып нормативтік құқықтық актілерде кеткен елеулі олқылықтарды үнемі жария ету, біркелкі құқық қолдану мақсатында тиісті нормаларға түсіндірме беру міндет. Өйткені, заң құқық қолдануда жазалау құралы емес, ескерту құралы ретінде қызмет етуге тиіс. Ал мұндай кезде заңның артықшылықтарынан хабардар ету, сот тәжірибесінде кеткен кемшіліктерді сараптай отырып халықтың құқықтық сауатын көтеру зайырлы мемлекет орнатуда маңызды орын алады.

Ел азаматтарының құқықтары мен бостандықтарын одан әрі қорғау бағытында сот әділдігін жүзеге асыруда сот жүйесі барынша объективті, ашық әрі жариялы түрде қызмет етіп келеді. Сондықтан, сот жүйесіндегі оң өзгерістердің барлығы жалғасын тауып, ел азаматтарының құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың тиімділігін арттыруға ықпал етеді деген сенім мол.

**Айнұр ӘБІЛҚАЙЫСҚЫЗЫ,
Қызылорда облысының
мамандандырылған
ауданаралық экономикалық
сотының судьясы**

Бауыржан ЖАНДАРБЕК,

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дің оқытушысы, заң ғылымдарының докторы:

„БОЛОН ХАРТИЯСЫНАН ШЫҚПАЙ, БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ ТҮЗЕЛМЕЙДІ“

– Отбасылық құндылықтар неге түсіп бара жатыр, бұл заманнан ба әлде адамнан ба?

– Қазақ «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілесің» деген сөз бар. Барлық нәрсе, жамандық та, жақсылық та отбасынан басталады. Заман өзгерді деп жатады. Заман өзінен-өзі өзгермейді, оны адам өзгертеді. Бәрі адамның ниетіне байланысты. 1991 жылы Кеңес Одағы тараған кезде 18-дегі жігіт, яғни, 1973 жылғылар жүргізуші куәлігін алды. Сол кезде жүргізушілікті оқытатын 6 айлық курстар болатын. Одан кейін жүргізуші куәлігін туған күніне сый ретінде беретін жағдайға жеттік. Мұндай әрекет адамның қолымен жасалды. Жол жүру тәртібіне бағынбау мен көлік апатының көбею себебінің бір ұшы осында жатыр емес пе? Көлікті басқарып, жолда жүрудің өз мәдениеті бар. Мәселен, негізгі жолға шыға алмай тұрған көлікті өткізіп жіберу, қиындыққа түсіп қалған жүргізушіге көмектесу, жолда бір-біріне кішіпейілдік таныту, мұның бәрі мәдениет. Одақ тұсында адамдардың бір-біріне деген сенімі болатын, бірін-бірі сыйлайтын. Мен Кеңес Одағын мақтап отырған жоқпын, бірақ, ол уақытта адами құндылықтарға үндейтін пионер, комсомолдың тәрбиесіне сұғарылған өзіндік идеология мықты болды, соның өзі үлкен құбылыс еді.

– Мықты идеология қалыптастыруға қазір не кедергі?

– Тәуелсіздік алғанымызға 33 жыл болады. Содан бері идеологияны дұрыс жолға

қою керектігі айтылып келеді, бірақ, оның тиімді тетіктерін жасаған ешкім болған жоқ. Әйтеуір жалпылама түрде сөз айтылады да қояды. Жоғарыда айтылған идеология жойылды да, оның орнына ешқандай құндылық ұсынылған жоқ. Мысалы, қаңтардағыдай наразылық шерулерінде алдына шығып, тоқтау айтатын, сөзін өткізетін бір

басшы табылмады. Мықты тұлға болғанда соншалықты ушықпайтын ба еді деген ойға қаласың. 30 жылға жуық алды-артымызды ойламадық. Кеңес тұсында Мәскеуге бағындық, одан кейін автократтық жүйеге душар болып, бетіне қарадық, түзелетін кез жетті.

– Білім жүйесіндегі реформаларға көңіліңіз тола ма?

– Тәуелсіздікпен бірге елімізге шетелдерден, бірінші кезекте, Батыс Еуропадан дүние-мүлікпен қоса, біздің ұлтымызға бөтеннің жақсысы мен жасығы, адалы мен арам, өзіне қажетсіз болып қайда жіберерін білмей отырған қоқыр-соқыры лап қойды. Аңғал халқымыз оларды оң-солына қарамай, талдамай, талғамай қабылдады. Бұрынғы ата-бабамыздан мирас болып келе жатқан құндылықтарымыздан лезде жеріп шықтық. Жылтырағанның бәрі алтын емес. Сол жылтырағанның біреуі – ұлттық білім жүйесіне енген Болон хартиясы. Қазақстан осы хартияға кіргеннен бастап білім жүйесі құлдырай бастады. Қазір толық деградация үстінде. Оған көптеген мысал келтіруге болады. Өйткені, біз екі дәуірдің де білім жүйесін көрдік, салыстыра аламыз. Тоқетерін айтарым, бізге білім мәселесінде, Болон хартиясынан тез арада шығу керек.

– Бұл мүмкін бе?

– Барлығы жоғарыға байланысты, өзгертем десе өзгертеді. Мысалы, Ресей Болон хартиясына кірді, бірақ, оның көптеген шарттарын қабылдаған жоқ. Біз барлық жағдайда шетелді үлгі тұтамыз ғой. Мәселен, Германия аталған хартияға кірген жоқ, өзінің білім жүйесін сақтап қалды. Қарапайым мысал, біз кезінде сабақтардың барлық түрін 90 минут жүргізетінбіз. Кейін осы уақытты 80, одан соң 50 минутқа қысқартты. Мысалы, азаматтық құқық пәні 3-курстан бастап оқытылатын. Өйткені, азаматтық құқық заңтану саласындағы нарықтық экономика жағдайындағы оқытылатын ең күрделі және ең керекті пән. 3-курста азаматтық құқықтың жалпы бөлімін, 4-курста ерекше бөлімін оқыдық, бір жылға 136 сағат бөлінетін, сөйтіп азаматтық құқық пәні бойынша студент 272 сағат білім алатын. 5-курсқа барғанда екі жыл бойы оқыған нәрсе мида сақталып, мемлекеттік емтихан

тапсыру мен диплом жұмысын қорғауға студент дайын болатын.

– Қазіргі кезде қандай?

– Қазір қандай десек, біріншіден, дәріс уақыты 50 минут, екіншіден, азаматтық құқыққа бар-жоғы 45 сағат қана бөлінеді. Сонда пән бойынша дәріс сағаты 6 есеге азайды. Кейбір университеттерде азаматтық құқықты 1-курстан бастап оқытады. Бала мектептен келе сала мұндай күрделі пәнді оқуға дайын емес. Себебі, олар алдымен жалпы заңи пәндерден хабардар болуы тиіс. Ең кемінде бұл пәнді 3-курстан бастау керек, бұған бізде мүмкіндік жоқ, өйткені, айтылған Болон хартиясының талабы бойынша 4-ақ жыл оқиды. Міне, осындай жағдайлар еліміздегі барлық дерлік жоғары оқу орындарында жүйелік сипат алған. Мұндай келеңсіздік бір азаматтық құқық пәні бойынша емес, заңтану саласындағы барлық пәндерді қамтыған. Сайып келгенде жоғары білім алып жатқан мамандардың сапасына айтарлықтай зиянын тигізуде.

Отыз жылдан астам оқытушылық тәжірибеден айтарым, бөлінген сағаттың ішінде студенттерге керек деген тақырыптарды таңдап өткізгеннің өзінде уақыт жеткізе алмаймыз. Осының салдарынан шала білімді мамандар шығуда, біліктілік дамымайды. Бірінші курстың баласы заң саласын бірден түсінбейді. Бұрын экономикалық теория, бухгалтерлік есеп пәндерін жалпылама өтетінбіз, қазіргі күні бұлар мүлде өткізілмейді.

– Заңгерге бұл пәндер керек емес дейтін шығар.

– Қалай керек емес, экономикалық қылмыстарды бухгалтериядан хабары жоқ заңгер қалай тергейді? Бұдан шығар қорытынды, тергеушіге экономика мамандығын қосымша алуға тура келеді. Нарықтық заманда өмір сүрудеміз, алатын білім соған сай болуы керек. Заңгерлерге заңи пәндердің өзі шала-пұла оқытылатынына жоғарыда айтқан мысалдар дәлел.

– Осы ретте үкімет, министрлікке үндеу жасап жатқандар бар ма?

– Жоқтың қасы, конференцияларда, бұқаралық ақпарат құралдарында айтып та, жазып та жүр. Бірақ, жалғыздың үні, жаяудың шаңы шықпастың кері болып жатыр.

– Қазақстанда шетелдің тәжірибесі, шетелде білім алғандар жоғары бағаланады, бұл өзімізді менсінбеу емес пе?

– Шетелде оқып келгендерді анкетасына қарап лауазымды қызметке қою үрдісі бізде әбден қалыптасты, мен осыған таңқаламын. «Болашақ» бағдарламасы бойынша 30 жылдың ішінде мыңдаған жас шетелде оқу бітірді. Егер шетел жақсы болса, солар алған білімдерін елдің игілігіне жұмсар еді ғой. Өкінішке қарай, бірен-сараны болмаса, нәтиже көзге көрініп тұрған жоқ. Мысалы, «Болашақ» бағдарламасымен оқығандарға барлық мүмкіндік берілді, бірақ, жалпы алғанда сенім ақталмады, мемлекеттің қаржысы «құмға сіңген судай» болды.

Мемлекеттік бағдарламалардың есебінен кез келгенді оқуға жіберуге болмайтынын өмірдің өзі көрсетіп отыр. Көкірегінде оты бар, елге жаны ашитын жастарды қолдауға басымдық берілу керек.

– Мұғалімдер мәртебесіне көңіл бөлінуде, бұрынғы беделді қайтару, қалпына келтіру мүмкін бе?

– Қарапайым мысал, мектепте балаға аларып қараса, мұғалім кінәлі болады, мұндай жағдайда оның мәртебесі қалай көтеріледі? Соны көрген бала барлық жерде «менікі дұрыс» деп өседі. Заң, құқық қорғау органдарында 25 жыл жұмыс істедім. Білім саласында да тәжірибем жетерлік. Байқағаным, барлығы отбасындағы тәрбие мен мектепте алатын білімге тіреледі. Қазақтың өзіндік ерекшеліктері бар, бізге соларды өзгертудің қажеті жоқ. Біреудің бірдеңесін аларда алдымен оның жақсы және жаман жағы әбден зерттелуі тиіс.

Телеарнада ертеден кешке дейін әртістер мен әншілер өнер көрсетіп, ұлтқа мүлде жат ток шоулар жүріп жатыр. Олардан басқа қызық жоқ сияқты. Теледидар негізі тәрбиешінің рөлін атқарады, сол себепті дихан, мықты құрылысшы, инженерлер жайлы көрсетілімдерді көбірек ұйымдастырып, балалардың санасына барлық мамандықтың жақсы екенін сіңіру керек. Мәселен, пандемия мен қаңтардың кезінде қай әртіс бас көтеріп, елдің жайына алаңдады. Олар бір кеште, бірнеше тойда қызмет жасағаны

үшін салық та төлемейді. Сондықтан, тек әншілерді теледидардың бетінен түсірмей насихаттай берудің қажеті шамалы.

– Қазіргі күні көпшілік үлгі ететін заңгер ғалым ретінде кімдерді атар едіңіз?

– Майдан Күнтуарұлы Сүлейменов, Анатолий Григорьевич Диденко, Күләш Мұратқызы Ілиясова... Таңдаулылар бір қолдың саусағымен санарлық. Зейнеп Ахметова апамызбен бірнеше рет кездесу жасадық. Ол кісі салт-дәстүрге, ұлттық құндылықтарға көп көңіл аудартады. Қарлығаштың қанатымен су сепкендей айтады, бірақ, тыңдар құлақ бар ма? Мектеп мұғалімдерінің мәртебесін, беделін көтеретін нақты, қатаң заң керек. Қолданыстағы заңның қауқары шамалы.

– Оның механизмі қандай болу керек деп ойлайсыз?

– Парламент заң шығарушы орган, аты-ақ айғайлап тұр емес пе, биліктің үш тармағының бірі. Сондықтан, оның құрамының 80 пайызы заңгерлер болу керек. Бүгінде әртіс те, блогер де, комик те депутат. Олардың заң шығару органында қандай заң шығаруы мүмкін? Сондықтан нағыз тәжірибелі, кәсіби мамандардан құралмаған Парламенттен нәтижелі жұмыс күтудің өзі артық. Парламентте мемлекет шаруашылығының негізгі салаларының майталман мамандары болуы – міндетті шарт. Бір ғана мысал, бүгінде Парламентте космонавтикадан хабары бар маман жоқ, бұл сала қалай дамиды сонда?

Заңда көшеде болып жатқан құбылыстың барлығын көрсету мүмкін емес. Сондықтан, заңның негізінде және оның орындалуын қамтамасыз ететін механизм керек. Ал бұл қолдан кілем тоқығандай күрделі жұмыс. Әр нәрсенің механизмін, яғни, оның қоғамда бұлжытпай жұмыс істеуін дұрыс бағытқа қою бір емес, мүмкін бірнеше маманның еншісінде болуы керек шығар. Мұны талқыға салып, содан кейін ғана қолданысқа енгізген жөн болар. Өйткені, «Келісіп пішкен тонның келте болмайтыны» әу бастан белгілі.

– Әңгімеңізге рақмет.

**Т.ИБАШЕВА,
«Заң» журналының редакторы**

СОТТЫҢ БЕЛСЕНДІ РӨЛІ - СУДЬЯНЫҢ МӘРТЕБЕСІН КӨТЕРЕДІ

Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінің 16-бабында соттың белсенді рөлі көрсетілген. Әкімшілік сот ісін жүргізу соттың белсенді рөлі негізінде жүзеге асырылады. Сот әкімшілік процеске қатысушылардың түсініктемелерімен, арыздарымен, өтінішхаттарымен, олар ұсынған дәлелдермен, дәлелдемелермен және әкімшілік істің өзге де материалдарымен шектеліп қана қоймай, әкімшілік істі дұрыс шешу үшін маңызы бар барлық нақты мән-жайды жан-жақты, толық және объективті түрде зерттейді.

Судья әкімшілік істің нақты және (немесе) заңды тұстарына жататын құқықтық негіздемелер бойынша өзінің алдын ала құқықтық пікірін айтуға құқылы. Сот өз бастамасы немесе әкімшілік процеске қатысушылардың уәжді өтінішхаты бойынша қосымша материалдар мен дәлелдемелерді жинайды, сондай-ақ әкімшілік сот ісін жүргі-

**Анар ШЕКЕНОВА,
Ақтөбе облысының
мамандандырылған
ауданаралық әкімшілік сотының
бас маманы**

зу міндеттерін шешуге бағытталған өзге де әрекеттерді орындайды.

Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексі – қоғамдық қатынастарды реттеудегі жаңашылдықтарға бетбұрыс жасаған тың заңнама екені сөзсіз. Себебі, аталған заңда сот ісін жүргізудегі басты айырмашылық бар. Ол соттың белсенді рөлі қағидаты. Яғни, мұнда судья белсенді болып келеді. Ол талап қоюшыға оның мүдделерін қорғауға көмектеседі. Соттың бұл құқығы тараптар ұсынған дәлелдемелермен ғана шектеліп қоймай, ол дәлелдеу шеңберінде анықтау үшін қажет деп санайтын маңызы бар барлық нақты мән-жайды жан-жақты, толық және объективті түрде зерттейді, егер ұсынылған дәлелдер жеткіліксіз болып жатса, сот өз бастамасымен дәлелдемелерді жинауға кіріседі. Ал әрбір мемлекеттік орган мен лауазымды адам сотта өз ісін дәлелдеуге міндетті. Жалпы, тараптар сот сұраған құжаттар мен мәліметтерді уақытылы ұсынуға міндетті. Сот тараптарға талаптарды қалыптастыруда және түзетуде заңдық салдарын алдын ала түсіндіре отырып, көмек көрсетуге өкілетті. Осы орайда, судьялардың мүмкіндігі кеңейіп, жұмыс жүргізу ықпалы арта түсуде деп айтуға болады.

Ақтөбе облысының мамандандырылған ауданаралық әкімшілік соты жария-құқықтық қатынастардан туындайтын дауларды қарау барысында соттың белсенді рөлі қағидатын кеңінен қолданып келеді. Сот тәжірибесінен мысал келтірер болсам, Ақтөбе облысының полиция департаментінің іс-әрекетін заңсыз деп тану туралы әкімшілік іс қаралды. Істің

мән-жайы бойынша, талап қоюшы М. Түркия мемлекетінде демалғысы келетіндіктен, жолдама сатып алған болатын. Демалысқа кету барысында шекара қызметі оның шетелдік паспортының жарамсыздығына байланысты елден шығармай қойған. Осыған байланысты талап қоюшы М. демалыс жолдамасын пайдаланбай, шетелде демала алмай қалды. Және келтірілген шығынды ешкім қайтармағандықтан сотқа жүгінуге мәжбүр болды. Сотта талап қою арызы жан-жақты зерделеніп, 2017 жылы талап қоюшы М. жеке куәлігін жоғалтып, оны қалпына келтіру туралы көші-қон полициясына жүгінгені анықталды. Өтінішті қабылдаған инспектор карточканы толтыру барысында немқұрайлылық танытып, шетелдік паспорттың жоғалуын енгізгені көрсетілді. Алайда, шетелдік паспорт жоғалмаған. Қорыта келе, сот отырысында жауапкердің өкілі судьяның алдын ала пікірін тыңдап, дауды бейбіт жолмен шешуін сұрады. Осы орайда, сот соттың белсенді рөлі қағидасын қолданып, нәтижесінде жауапкердің заңсыз әрекеттерімен талап қоюшы М.-ға келтірілген материалдық залал қысқа мерзім ішінде өтелетін болды. Талап қоюшы М. талап қою арызын кері қайтарып алды. Сөйтіп, соттың белсенді рөлі қағидасы негізінде талап қоюшының талабы орындалды және тараптар өз уақыттарын үнемдеді, сонымен қатар дау толық әрі тез шешілді.

Мақаланы қорыта келе, аталған мысалда соттың белсенді рөлі қағидасы оң нәтижесін беріп, дауласқан екі тараптың татуласу келісімімен әкімшілік істің аяқталуына зор үлес қосты.

МЕРЫ ПООЩРЕНИЯ ОСУЖДЕННЫХ

Применение к осужденным условно-досрочного освобождения от отбывания наказания и замена его неотбытой части более мягким видом наказания либо сокращение срока назначенного наказания являются мерами поощрения, стимулирующими исправление лиц, отбывающих наказание, а также способствуют сокращению тюремного населения.

Правила применения к осужденным лицам УДО и ЗМН регламентированы в ст. ст. 72, 73 Уголовного кодекса.

При рассмотрении ходатайств, суды руководствуются разъяснениями, данными в Нормативном постановлении Верховного Суда № 6 «О судебной практике условно-досрочного освобождения от отбывания наказания, замены неотбытой части наказания более мягким видом наказания и сокращении срока назначенного наказания» от 02.10.2015 года.

Согласно действующим требованиям Уголовно-процессуального законодательства, ст. 476 – вопрос о применении к осужденным УДО и ЗМН подлежит рассмотрению судом при исполнении приговора.

На основании ст. 477 УПК вопросы, связанные с исполнением приговора, разрешаются районным и приравненным к нему

**Акмарал АЛИЕВА,
судья суда № 2 г. Актобе**

судом, действующим по месту исполнения приговора, а при его отсутствии – вышестоящим судом.

Обязательными условиями применения к осужденному УДО является полное возмещение причиненного преступлением материального вреда, то есть, погашенные иски, взысканные приговором суда, а также отсутствие у осужденного злостных нарушений в период отбывания наказания.

Если с вопросом о возмещении материального вреда у судов трудностей не возникает, достаточно справки с отдела бухгалтерии с мест лишения свободы, подтверждающей отсутствие не погашенных исков, то при оценке поведения осужденного у судов нет единообразной практики, позволяющей сократить количество обоснованных жалоб со стороны осужденных.

Вместе с тем, п. 9 Нормативного постановления разъяснено, что суд при решении вопроса об УДО и ЗМН должен обеспечивать индивидуальный подход и в каждом конкретном случае устанавливать, достаточно ли содержащихся в ходатайстве и иных материалах сведений для применения УДО и ЗМН, то есть, оценивать позитивные изменения в поведении осужденного.

Вопрос об оценке позитивных изменений осужденного остается на сегодняшний день актуальной темой, которая требует более детального урегулирования законодателем.

При рассмотрении ходатайств осужденных, суд оценивает степень исправления осужденного по внутреннему убеждению, опыту, возрасту, стажу работы и т.д. Вопрос оценки исправления осужденного законодателем не определен.

В случае, если осужденный имел злостное нарушение отбывания наказания, которое погашено задолго до обращения в суд с ходатайством об УДО, кроме того, привлекался к мерам поощрения наряду с мерами взыскания, как в таких случаях оценивать поведение осужденного?

Законодателем введены оценочные критерии поведения осужденного: первая, вторая, третья положительная или отрицательная степени поведения. Однако нет уточнения при какой степени поведения осужденный может обращаться в суд с ходатайством об УДО и ЗМН первой, второй или третьей по-

ложительной степени поведения. Также не урегулирован вопрос имеет ли осужденный возможность обращаться в суд с ходатайством при имеющейся отрицательной степени поведения. Ведь если исходить из требований УК и НП, исправления осужденного в данном случае не усматривается, то есть, суд формально проводит судебное заседание, заслушивает мнения участников процесса и выносит решение об отказе в удовлетворении ходатайства, так как по требованиям законодательства при имеющихся отрицательных степенях поведения в его поведении нет позитивных изменений, следовательно, осужденный не может претендовать на применение к нему УДО и ЗМН.

Кроме того, согласно требованиям законодательства, потерпевшие обязательно должны быть извещены о месте, времени рассмотрения ходатайств осужденных об УДО и ЗМН. При вынесении окончательного решения мнение потерпевших судами учитывается. Не явка на судебное заседание потерпевших не является препятствием для рассмотрения ходатайства. Проблемы возникают при извещении потерпевших, так как ими могут быть изменены адреса проживания и места фактического нахождения.

Исходя из вышеизложенного, следует вывод, что оценка достижения цели наказания является субъективным мнением судьи, который не может предвидеть действительно ли осужденный встал на путь исправления или при освобождении продолжит совершать противоправные действия.

Таким образом, законодательство, регулирующее вопрос применения судами УДО и ЗМН, требует более тщательной разработки с установлением четких критериев, устанавливающих случаи применения УДО и ЗМН или их отказа.

НА УСМОТРЕНИЕ СУДА

Особым видом освобождения от наказания, своего рода разновидностью условного осуждения и в то же время самостоятельной формой индивидуализации уголовной ответственности, является отсрочка отбывания наказания беременным женщинам, матерям малолетних детей, и мужчинам, воспитывающим в одиночку малолетних детей. Это необязательный (факультативный) условный вид освобождения. Его применение - право, а не обязанность суда.

**Эльдар МУКАЕВ,
судья суда №2
г. Усть-Каменогорска**

Порядок и основания применения отсрочки отбывания наказания предусмотрены ст. 74 Уголовного кодекса. Основанием применения данного вида освобождения от наказания является нецелесообразность отбывания наказания беременной женщиной или женщиной, имеющей малолетних детей, и мужчиной, воспитывающим в одиночку малолетних детей, так как беременность и наличие малолетних детей затрудняют про-

цесс исполнения наказания и достижение его целей.

Законом предусмотрены два условия, необходимые для предоставления отсрочки отбывания наказания. Во-первых, должен быть установлен факт беременности женщи-

ны или наличие детей в возрасте до 14 лет у женщины и у мужчины, в одиночку воспитывающего малолетних детей. Второе условие состоит в том, что указанные лица не должны быть осуждены на срок свыше пяти лет за тяжкие и особо тяжкие преступления против личности, террористические преступления, экстремистские преступления, преступления, совершенные в составе преступной группы, преступления против половой неприкосновенности малолетних.

По смыслу закона, отсрочка может быть предоставлена осужденным, как при вынесении приговора, так и в период отбывания ими наказания.

Факт беременности женщины подтверждается медицинским заключением о беременности, а факт наличия ребенка, не достигшего 14-ти летнего возраста, – свидетельством о его рождении и справкой о фактическом наличии ребенка на иждивении осужденных женщины или мужчины. При этом, не имеет значения, когда наступила беременность – до вынесения обвинительного приговора или в период отбывания наказания.

Теоретическим и социальным основанием предоставления отсрочки этой категории осужденных является достижение целей уголовной ответственности путем установления контроля за их поведением, минимального ограничения личной свободы, мобилизации собственных усилий встать на путь исправления и воплощение на практике начал гуманизма, справедливости, целесообразности и экономии репрессий.

Обеспечение нормальных условий для жизни и воспитания малолетних детей – главная цель рассматриваемого вида освобождения от наказания. С этой целью за поведением осужденных лиц, к которым была

применена отсрочка отбывания от наказания, устанавливается контроль уполномоченного на то органа.

Если осужденное лицо, указанное в ч. 1 ст. 74 УК РК, отказалось от ребенка или продолжает уклоняться от его воспитания или нарушать общественный порядок после двукратного письменного предупреждения, вынесенного органом, осуществляющим контроль за осужденным, в отношении которого отбывание наказания отсрочено, суд может по предоставлению этого органа отменить отсрочку отбывания наказания и направить осужденное лицо для отбывания наказания в место, назначенное в соответствии с приговором суда (ч. 2 ст. 74 УК РК).

Осужденные лица считаются уклоняющимися от воспитания ребенка, если они, официально не отказавшись от ребенка, оставили его в родильном доме или передали его в детский дом, либо оставили ребенка родственникам или иным лицам, либо скрылись.

Отсрочка не является окончательным освобождением от отбывания наказания, назначенного по приговору суда.

В соответствии с ч. 3 ст. 74 УК РК, по истечении срока отсрочки исполнения наказания или в случаях смерти ребенка либо прерывания беременности суд, в зависимости от поведения осужденного лица, может освободить его от отбывания наказания или заменить более мягким видом либо принять решение о направлении осужденного лица в соответствующее учреждение для отбывания наказания (ч. 3 ст. 74 УК РК).

Если в период отсрочки отбывания наказания осужденное лицо совершает новое преступление, суд назначает ему наказание по правилам назначения наказания по совокупности приговоров (ч. 4 ст. 74 УК РК).

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНФЛЮЕНСЕРОВ

10 июля 2023 года Президентом Касым-Жомартом Токаевым подписан Закон РК «Об онлайн-платформах и онлайн-рекламе», который 9 сентября минувшего года вступил в силу.

Закон представляет собой правовое регулирование в области онлайн-коммуникаций и рекламы в Казахстане. Данный Закон дает понятие таким терминам, как инфлюенсер (блогер) – пользователь онлайн-платформы, публикующий информацию на онлайн-платформе, адресованную неопределенному кругу лиц, в целях предпринимательской деятельности.

Из самого содержания термина следует, что при создании определенного онлайн-контента инфлюенсером (блогером), субъектом указанного Закона он становится если основной целью его деятельности будет являться предпринимательская деятельность, то есть, основная цель которой является получение прибыли, к примеру от рекламы, реализации товаров, работ и услуг (продажа обучающих курсов, семинаров).

Однако, в первую очередь, необходимо разобраться для чего был создан Закон, какие цели и задачи преследовал.

Основной целью Закона, в соответствии со ст. 3 является определение правовых основ функционирования онлайн-платформ, а также производства, размещения, распространения и хранения онлайн-рекламы, предотвращения и пресечения противоправного контента.

Во-первых, это правовое регулирование деятельности инфлюенсеров (блогеров), которое до настоящего времени не регулировалось действующим законодательством.

Во-вторых, это производство, размещение, распространение и хранение онлайн-рекламы, что также имело некоторые пробелы в законодательстве. В-третьих, это предотвращение и пресечение противоправного контента, то есть, обеспечение прозрачности и безопасности интернет пространства, в частности, для детей.

По данному Закону, в обществе появились как «сторонники» так и «противники».

Противники считают, что Закон обременяет инфлюенсеров (блогеров) цензурой, ограничением свободы слова, права на защиту персональных данных, а также грозит блокировкой интернет-ресурсов.

Контроль со стороны уполномоченных органов конечно, появляется, однако в Законе конкретно прописано, кто под нее попадает и какую будет нести ответственность.

Из содержания п. 17 ст. 1 Закона следует, что уполномоченным органом является центральный исполнительный орган, осуществляющий государственное регулирование в области онлайн-платформ и онлайн-рекла-

мы, а именно согласно Постановлению Правительства РК от 4 октября 2023 года № 866 «О некоторых вопросах Министерства культуры и информации Республики Казахстан», это – Министерство культуры и информации РК и его структурные подразделения в регионах.

Согласно ст. 6 Закона, государственный контроль за соблюдением законодательства РК об онлайн-платформах и онлайн-рекламе осуществляется уполномоченным органом в форме профилактического контроля без посещения субъекта (объекта) контроля в соответствии с Предпринимательским кодексом РРК и Законом.

Объектом профилактического контроля без посещения субъекта (объекта) контроля является функционирование онлайн-платформ, производство, размещение, распространение онлайн-рекламы.

Субъектами профилактического контроля без посещения субъекта (объекта) контроля являются модераторы публичных сообществ, распространители онлайн-рекламы.

В частности, модераторы публичных сообществ – это лица, являющиеся собственником и (или) пользователем онлайн-платформы, наделенные правом размещения и (или) удаления, и (или) редактирования контента на онлайн-платформе.

При проведении профилактического контроля без посещения субъекта (объекта) контроля, в соответствии с ч. 3 ст. 144-1 Предпринимательского кодекса РК, органам контроля и надзора запрещается посещать субъекты (объекты) контроля и надзора, не требуются регистрация в уполномоченном органе в области правовой статистики и специальных учетов и предварительное уведомление субъекта контроля и надзора.

Кроме того, по итогам профилактического контроля без посещения субъекта (объекта) контроля и надзора составляются итоговые документы (справка, заключение, рекомендации и другие) без возбуждения дела об административном правонарушении в случае наличия нарушения, но с обязательным разъяснением субъекту контроля и надзора порядка его устранения.

Рекомендация об устранении нарушений, выявленных по результатам профилактического контроля без посещения субъекта (объекта) контроля, должна быть исполнена в течение трех рабочих дней со дня, следующего за днем ее вручения.

Профилактический контроль без посещения субъекта (объекта) контроля проводится не чаще одного раза в квартал.

Важной особенностью является то, что для осуществления деятельности на территории РК собственники и (или) иные законные представители онлайн-платформ, круглосуточный доступ к онлайн-платформам которых в течение месяца составляет более ста тысяч пользователей, находящихся на территории РК, назначают своего законного представителя по взаимодействию с уполномоченным органом в соответствии с требованиями, установленными Гражданским кодексом РК.

Из смысла Закона следует, что обеспечением соблюдения налогового законодательства РК в деятельности инфлюенсеров (блогеров) занимаются органы государственных доходов, в рамках соблюдения требований п. 2 ст. 17 Закона, где в обязанности инфлюенсера (блогера) входит осуществление своей предпринимательской деятельности на территории РК в соответствии с законодательством страны.

Однако не всем инфлюенсерам (блогерам) нужно регистрироваться в качестве индивидуального предпринимателя.

Так, из содержания ч. 2 ст. 35 Кодекса следует, что обязательной государственной регистрации в качестве индивидуального предпринимателя подлежат физические лица, которые отвечают одному из следующих условий: используют труд наемных работников на постоянной основе; имеют от частного предпринимательства годовой доход, исчисленный в соответствии с налоговым законодательством РК, в размере, превышающем 12-кратный минимальный размер заработной платы, установленный Законом «О республиканском бюджете» и действующий на 1 января соответствующего финансового года.

Необходимо отметить, что Законом предусмотрено два вида административной ответственности. Это когда деятельность инфлюенсеров (блогеров) нарушает нормы ст. 463 Кодекса РК «Об административных правонарушениях», а также нормы добавленной в 2023 году ст. 456-2 КоБАП.

Ст. 456-2 КоБАП устанавливает административную ответственность за размещение и распространение ложной информации. Для пользователей онлайн-платформ (как физических, так и юрлиц) штраф составляет от 20 до 100 МРП, для инфлюенсеров (блогеров) – от 30 до 100 МРП.

Административная ответственность за эти действия наступает, если они не содержат признаков уголовно наказуемого деяния. При этом, в Уголовном кодексе РК остается ст. 274, предусматривающая уголовную ответственность за распространение заведомо ложной информации.

Также остановлюсь на таких важных аспектах Закона, как требование переводить свой интерфейс на казахский язык. Это сделано для обеспечения доступности информации для казахскоязычных пользователей.

Закон включает нормы, касающиеся защиты персональных данных пользователей онлайн-платформ.

Собственник и (или) законный представитель онлайн-платформы в целях защиты персональных данных на онлайн-платформе:

- ознакомляет пользователей с политикой конфиденциальности онлайн-платформы до завершения их регистрации;

- обеспечивает целостность, сохранность и соблюдение конфиденциальности персональных данных;

- не допускает распространения персональных данных без согласия пользователя или его законного представителя;

- незамедлительно уведомляет пользователя в случае нарушения конфиденциальности его персональных данных.

Сейчас у пользователей появилась воз-

можность подачи жалобы. Пользователь вправе подавать жалобу собственнику онлайн-платформы на контент, интерфейс, других пользователей, действия онлайн-платформы. Механизм подачи жалобы должен быть доступным для пользователя и предусматривать возможность описания содержания жалобы.

Собственник онлайн-платформы обязан предоставить мотивированный ответ пользователю, обратившемуся с жалобой, в течение 20 календарных дней со дня, следующего за днем получения жалобы.

Закон содержит требования по защите несовершеннолетних от негативного воздействия контента, от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию, указанное требование напрямую связано с Законом РК «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию».

Таким образом, Закон, обязывая инфлюенсеров (блогеров) регистрироваться в качестве предпринимателей, а также идентифицировать и маркировать рекламу, размещаемую на своей странице, определил правовые основы функционирования онлайн-платформ и регулирование онлайн-рекламы, включая борьбу с незаконным контентом.

В целом, Закон направлен на улучшение регулирования онлайн-среды, защиту интересов пользователей, и правовое регулирование в онлайн сфере, которое являлось давно необходимым действием со стороны государства в целях обеспечения безопасности пользователей в интернет пространстве.

Салтанат МАМАНОВА,
главный специалист отдела
по праворазъяснительной работе
и оказанию юридических
услуг населению
Департамента юстиции
Костанайской области

ЮВЕНАЛДЫ СОТТАРДЫҢ ҚҰЗЫРЕТІ КЕҢЕҮДІ

2023 жылғы 27 наурыздағы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне процесстік заңнаманы жетілдіру және сот жүйесін реформалау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заңына сай «Неке және отбасы туралы» кодекске және Азаматтық процесстік кодекске өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Аталмыш өзгерістер ерлі-зайыптылар арасындағы дауларды қарау барысында балалардың құқығы мен заңды мүддесін қорғау және дауды мейлінше бейбіт шешуге бағытталған. Соған орай 2023 жылдың 1 қыркүйегінен бастап кәмелетке толмаған балалары бар ерлі-зайыптылар арасындағы дау ювеналды соттардың құзырына берілді.

Сондай-ақ, кодекстің 22-бабында некені сот тәртібімен бұзу кезінде ерлі-зайыптылар кәмелетке толмаған балалары олардың қайсысымен тұратындығы туралы, балаларды немесе еңбекке қабілетсіз жұбайын күтіп бағуға қаражат төлеу тәртібі, осы қаражаттың мөлшері туралы не ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу туралы, ата-ананың баламен қарым-қатынас жасау тәртібін айқындау туралы келісімді соттың қарауына ұсына алады. Сот шешімінде ерлі-зайыптылардың некені (ерлі-зайыптылықты) бұзғаннан кейінгі тектері көрсетіледі. Егер ерлі-зайыптылар арасында осы баптың 1-тармағында көрсетілген мәселелер бойынша келісім болмаған жағдайда, сондай-ақ, осы келісім балалардың немесе ерлі-зайыптылардың біреуінің мүдделерін бұзатындығы анықталған жағдайда, сот:

1) неке бұзылғаннан кейін кәмелетке толмаған баланың ата-анасының қайсысымен тұратынын айқындауға;

2) ата-аналардың қайсысы және қандай мөлшерде балаларды күтіп бағуға алимент төлейтінін айқындауға;

3) кәмелетке толмағандардың немесе ерлі-зайыптылардың мүддесін ескере отырып ортақ меншіктегі мүлікті бөлуге;

4) жұбайынан ақша қаражатын алуға құқығы бар екінші жұбайдың талап етуі бойынша осы қаражат мөлшерін айқындауға;

5) ата-ананың баламен қарым-қатынас жасау тәртібін анықтауға міндетті. Осы арқылы талап қоюшы сотқа бір талаппен жүгініп, 5 сұрақты шеше алады. Біріншіден уақыт үнемдейді, екіншіден, тараптар арасында дау азаяды, үшіншіден, баланың да құқығы қорғалады. Оған қоса, кодекстің 18-бабына сай некені бұзу кезінде ортақ

мүлікті бөлуге, еңбекке қабілетсіз жұбайын, сондай-ақ кәмелетке толмаған баласын күтіп-бағуға қаражат төлеуге қатысты туындайтын даулар медиация немесе сот тәртібімен қаралады.

Ал, «Медиация туралы» заңның 25-бабына сәйкес некені жалғастыруға, ата-ана құқығын жүзеге асыруға, баланың тұрғылықты жерін белгілеуге, ата-ананың баланы бағып-күтуге қатысты ерлі-зайыптылар арасындағы келіспеушіліктер, отбасылық қатынастан туындайтын басқа келіспеушіліктер медиация арқылы шешілуі мүмкін. Онда медиатор баланың заңды құқығын ескеруге тиіс.

Аталмыш өзгерістер енгізілгеннен бері Ақтөбе облысы кәмелетке толмағандар істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотына 767 неке бұзу туралы талап қою түсті. Оның 307-сі ерлі-зайыптылардың татуласуына байланысты қайтарылды немесе іс жүргізу тоқтатылды. Бұл көрсеткіш ерлі-зайыптылар арасындағы дауды бейбіт жолмен шешуге болатынын көрсетеді.

Г.ОРАЛБАЙ,
Ақтөбе облысы кәмелетке
толмағандар істері жөніндегі
мамандандырылған ауданаралық
сотының судьясы

Оқи отырыңыз

БИЛЕРДІҢ ДАУ ШЕШУІ

Бір күні билердің алдына жасы ұлғайған кемпір мен шал келеді. Қасында жетектеп алған бойжеткен қызы бар. Оның аяғы ауыр жүкті екен. Ата-анасының айтуына қарағанда, қыздарын бір азамат зорлап, осындай жағдайға душар болған. Дауды тыңдап отырған Тайкелтір би қызға зорлық жасады делінген жігітті шақыртып алып, қыз екеуін ортаға шығарды. Жігіттің қолына қылыш, қыздың қолына қылыштың қынабын ұстатады. Орта да тұрған жігітке айтады:

Саған сүт пісірім уақыт берем. Қолыңдағы қылышты ана қыздың қолында тұрған қынапқа сал! Егер сала алмасаң қызды зорлағаның үшін тасборан жасатамын!

Қызға айтады:

Саған да сүт пісірім уақыт берем, қолыңдағы қынапқа жігіттің қылышын салдырма, егер салдырсаң, қарабет қылып, сиырға теріс мінгізем, – дейді.

Сөйтіп, тайталас басталады. Жігіт қанша күш салса да, қылышты қыздың қолындағы қынапқа сала алмайды. Уақыт бітіп, арпалыс тоқтайды. Би қызға айтады:

Ей, шырағым, мына жігіт қанша жанталасса да, қылышты қынапқа сала алмады, сенде жігітті жолатпайтындай күш-куатың бар екен ғой. Демек, өткен іс сенің өз ықтиярыңмен болғанын мойында, – дейді. Қыз айтады: «Биеке, бұл сөз байласқан жігітім еді, қазір көңілі басқаға кетіп жүр, сол себепті...»

Мән-жайды түсінген би дереу молданы алдырып, екі жастың некесін қиып, батасын беріп қоя беріпті.

Н.ТӨРЕҚҰЛОВ,
М.ҚОЗЫБАЕВ
«Қазақтың би-шешендері»

АҚБӨКЕНДІ ЗАҢСЫЗ АУЛАҒАНДАР ЖАЗАҒА ТАРТЫЛАДЫ

Қазақстандық зоологтар үшін ақбөкендерді одан әрі сақтап қалу - жауапкершілік жүгі ауыр үлкен сынақтың бірі болып отыр. Осы мақсатта әр облыста қорықтар ашылып, ұлттық парктер мен мемлекеттік табиғи резерваттар құрылуда.

Ақбөкендер шөл, шөлейтті және далалық аймақтарда тіршілік етуге бейімделген. Ақбөкен жұп тұяқты жануарлардың ішіндегі ең өсімталы, жылына бір рет төлдейді.

Олардың жаппай төлдеуі мамырдың бірінші жартысында өтеді. Бұл кезде күн салқындап, жауын-шашын көп болады, бұл мезгілді қазақ халқы «Құралайдың салқыны» деп

атайды. Көбіне егіздетіп, кейде 3 лақ та туады. Ақбөкендер өсімдіктердің 80-нен астам түрімен қоректенеді. Олардың басты жауы – қасқыр, ал жас төлдеріне бүркіт, дала қыраны мен қарақұстар да шабуыл жасайды. Ақбөкен аусыл, пастереллез ауруларымен жиі ауырады. Олар ауа райына байланысты қонысын өзгертіп отырады. Бөкендер дәмді еті, құнды мүйізі мен тұяғы, әдемі терісі үшін ауланатын кәсіптік маңызы бар жануар. Қазақстанда 1921 жылы Ақбөкенді аулауға тыйым салынған. 1957–1958 жылы олардың жалпы саны 2 миллионнан асқаннан кейін, кәсіптік жолмен аулауға рұқсат берілді. Қазіргі уақытта саны сиреп кеткен.

Осындай кезде ата-бабамыз «киелі» деп санаған жануарды заңсыз аулайтындардың саны азаймай тұрғаны қынжылтады. «Қызыл кітапқа» енген жануарларды жауыздықпен аулайтындардың басым бөлігі айыппұлмен ғана шектелуде. Әкімшілік жазаға тартылып, айыппұлын төлеген әккі аңшылар көп ұзамай-ақ өзінің аңшылық кәсібіне қайта оралады. Өткен жылы Түркістан облысында осындай бірнеше әккі аңшының заңсыз әрекеттері тіркелді. Одан бөлек, облыстық полиция департаментінің баспасөз қызметі жақында бірнеше браконьерлердің ұсталғанын, олардың арасында кезекті демалыста жүрген полиция қызметкері де болғанын Түркістан облыстық Полиция департаментінің баспасөз қызметі жоққа шығармады.

«Түркістан облысы Полиция департаментінің полицейлері Қаратау орман шаруашылығы қызметкерлерімен бірлесіп жүргізген рейд кезінде Сауран ауданының аумағында заңсыз аң аулаумен айналысқан жергілікті тұрғындарды анықтады. Қылмыстық іс шеңберінде оқиға орнынан тәркіленген ет бойынша жануар түрін және оның өлімінің себебін анықтау мақсатында тиісті сараптама тағайындалды. Ұсталғандардың бірі кезекті демалыста жүрген полиция қызметкері екені анықталды. Сараптама қорытындысы және жүргізілген тергеу әрекеттері бойынша полицейдің және басқа да азаматтардың іс-әрекеттеріне құқықтық баға берілетін болады. Тергеу шарасы де-

партамент бастығының жеке бақылауында, ол полиция қызметкеріне қатысты қызметтік тексеру жүргізуді тапсырды», – дейді Түркістан облысы ПД баспасөз қызметі.

Өткен жылы Түркістан облысы ПД жергілікті полиция қызметі басқармасының табиғатты қорғау инспекторлары және «Охотзоопром» қызметкерлері «Уылдырық» іс-шарасы кезінде олар «Қызыл кітапқа» енген ақбөкендерді заңсыз атып алған браконьерлерді қолға түсірген еді.

Түркістан облысы ПД ЖПҚ-ның бастығы полиция полковнигі Ұлықбек Мылтықовтың айтуынша, бірлескен рейдтік шара кезінде полицейлер күдікті болған мотоцикл жүргізушісі мен жолаушысын байқаған. Сезіктілердің соңдарынан қуып, тоқтатады. Тексеру жүргізу кезінде екі ер азаматтың заңсыз аң атып алғандығын анықтайды. Яғни, олардан «Қызыл кітапқа» енген 8 ақбөкеннің тұтастай еті алынды. Сондай-ақ, 1 тіркелмеген аңшы мылтығы мен 14 ақбөкеннің мүйізі тәркіленді. Ұсталған екі азаматтың Созақ ауданының жергілікті тұрғындары екені анықталды. Олар Созақ аудандық полиция бөліміне жеткізіліп, қамауға алынды. Күдіктілерге қатысты ҚР ҚК-нің 339-бабының 2-бөлігі «Өсімдіктердің немесе жануарлардың сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнген, сондай-ақ пайдалануға тыйым салынған түрлерімен, олардың бөліктерімен немесе дериваттарымен заңсыз айналысу» және ҚР ҚК-нің 337-бабының 4-бөлігі «Заңсыз аңшылық» бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру амалдары жүргізілуде.

Ақбөкенді браконьерлер мүйізі үшін аулайды. Тіпті, бір кездері ақбөкенді атып, мүйізін кесіп алып, жануардың өзін қансыратып қоя берген жауыздықты да естіген құлақта жазық жоқ. Ақбөкеннің мүйізінен Шығыс медицинасы түрлі дертке дауа болатын шипалы дәрі жасайды. Сондықтан аңшылар ар мен аяушылық сезімді ысырып қойып, бұл істі кәсіпке айналдырған. Ақбөкеннің еркегінде ғана болатын мүйіздің құны да қымбат көрінеді.

Раушан НАРБЕК

ЗАН

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ,
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ:
75849

Қазақстан Республикасының Ақпарат және
қоғамдық даму министрлігінде тіркелген
Куәлік №KZ79VPY00081542,
2023 жыл, 9 қараша

Жарияланған мақала авторларының
пікірлері редакция көзқарасымен сәйкес келе
бермеуі мүмкін

ЖУРНАЛДА ЖАРИЯЛАНАТЫН ҒЫЛЫМИ МАҚАЛАЛАРҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР:

- МАҚАЛАҒА ҰСЫНЫС ХАТ ҚОСА ТАБЫСТАЛУЫ ТИІС;
- МАҚАЛАҒА ҚОСА, ҚАЗАҚ, ОРЫС ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНДЕ ЖАЗЫЛҒАН ТҮЙІН ТАБЫСТАЛАДЫ;
- МАҚАЛАҒА ҚОСА, МӘТІННІҢ ЭЛЕКТРОНДЫҚ НҰСҚАСЫ ЖӘНЕ АВТОРДЫҢ ФОТОСУРЕТІ ҚОСА ТАБЫСТАЛУЫ ТИІС;
- ІЛЕСПЕ ХАТТА АВТОРДЫҢ АТЫ-ЖӨНІ, ҚЫЗМЕТІ, ҒЫЛЫМИ АТАҒЫ КӨРСЕТІЛУІ КЕРЕК;
- МАҚАЛАНЫҢ СОҢЫНДА ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ КӨРСЕТІЛУІ ТИІС;
- МАҚАЛАНЫҢ КӨЛЕМІ 14-КЕГЛЬМЕН ТЕРІЛГЕН 9-10 БЕТТЕН АСПАҒАНЫ ЖӨН;
- МАҚАЛАНЫҢ МАЗМҰНЫ ҮШІН ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ АВТОР КӨТЕРЕДІ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Қазақстан Республикасы,
Алматы қаласы, Х.Досмұхамедұлы көшесі, 68 «б» үй.
Телефондар: +7 702 468 0208, +7 708 929 9874

Теруге 10.3.2024 ж. жіберілді. Басуға 20.3.2024 ж. қол қойылды.
Пішімі 60x90 1/8. Тапсырыс № 3. Таралым 1360.
Журнал айына бір рет жарық көреді.

Журналдың терімі мен бет қаттау жұмыстары «Заң»МК» ЖШС-нің компьютерлік
орталығында жасалды. Офсеттік басылым

«Принт плюс» ЖШС баспаханасында басылды. Алматы облысы, Өтеген батыр кенті,
Сейфуллин көшесі, 2 «в» үй,
Телефондар: факс 8727-2-51-78-27, 8727-2-51-78-31

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАРЛЫҚ МАҢЫЗДЫ ЖАҢАЛЫҚТАРЫ

ZANMEDIA.KZ

ВСЕ СВЕЖИЕ НОВОСТИ КАЗАХСТАНА

Жазылу индексі: 75849

Біздің басылымдарда:

- ✓ өз компанияңыз туралы PR-мақалалар;
- ✓ модульдық немесе, өзге де жарнамалар;
- ✓ кезекті аукцион немесе, өзге де сауда-саттық туралы хабарлама;
- ✓ өз компанияңыздың жылдық балансын немесе қаржылық есептерін жариялауға мүмкіндіктеріңіз бар.

Вы можете:

- ✓ Опубликовать PR-статью о вашей компании
- ✓ Опубликовать модульную или имиджевую рекламу
- ✓ Оповестить об очередном аукционе или проводимых торгах
- ✓ Опубликовать годовой баланс вашей компании или финансовую отчетность

Байланыс телефондарымыз:

Басылымға жазылу құны және оны
рәсімдеу мәселелері бойынша:

8 747 995 6347

Жарнама мәселелері бойынша
телефондар:

+7 708 929 9874

E-mail: zanreklama@mail.ru

Контактные телефоны:

По вопросам стоимости и оформления
подписки и издания:

8 747 995 6347

Телефоны для рекламы:

+7 708 929 9874

E-mail: zanreklama@mail.ru